

HÖGSKOLAN
I HALMSTAD

Ämneslärarutbildningen 300hp

EXAMENSARBETE

"Jag vet att min gud inte älskar mig mindre för att jag är kvinna"

En kvalitativ studie om muslimska och kristna kvinnors uppfattningar om religion, exkludering och marginalisering i Sverige

Amanda Ahl

Examensarbete, Religionsvetenskap 15hp

Halmstad 2018-03-08

Abstrakt

Detta examensarbete i religionsvetenskap undersöker vilka uppfattningar fyra kvinnor med kristen och muslimsk religionstillhörighet har om sin religion och religionens roll i Sverige, samt vilka upplevelser vederbörande kvinnor har av exkluderande och marginaliserande behandling, grundat i sin religion och sitt kvinnliga kön. Det genomfördes fyra kvalitativa intervjuer med två kvinnor med muslimsk religionstillhörighet och två kvinnor med kristen religionstillhörighet. Studiens resultat pekar på att kvinnor med kristen och muslimsk religionstillhörighet upplever exkluderande och marginaliserande behandling både av agenter inom samhällsinstitutioner, främst inom skolan, samt inom den religiösa grupp de tillhör. Studiens resultat visar också på att det finns upplevelser av en okunskap bland människor i Sverige om hur religionernas ideologi talar för män och kvinnors jämlikhet och jämställdhet, där religiös fundamentalism, och extremistiska värderingar att kvinnan är underordnad mannen, uppmärksammas mer än religionens ”sanna” värderingar.

Keywords: Exkludering. Marginalisering. Intersektionalitet. Sekularisering. Muslimska kvinnor. Kristna kvinnor. Androcentrism

Tack till kvinnorna som gjort denna studie möjlig.

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
2. Bakgrund	5
2.1 Kvinnor i religionsvetenskaplig forskning.	5
2.1.1 Androcentrism.	5
2.1.2 Kvinno- och genusperspektiv på religion.	6
2.2 Osynliggörandet av ett kvinnligt perspektiv på religion i media.	7
3. Syfte och problemformulering	8
4. Metod och material	9
4.1 Intervjumetod.	9
4.2 Urval.	10
4.3 Kodning av empiriskt material.	11
4.4 Metodreflektion och avgränsningar.	11
4.5 Intervjuetik.	11
5. Teori	12
5.1 Intersektionalitet.	12
5.2 Sekularisering.	13
6. Tidigare forskning	16
7. Resultat	17
7.1 Uppfattningar om religion och religiös identitet i Sverige.	18
7.2 Uppfattningar och upplevelser av exkludering och marginalisering.	24
7.3 Uppfattningar om medias betydelse och påverkan.	30
8. Diskussion	35
8.1 Resultsdiskussion.	36
8.2.1 Sekulariseringsanalys.	38
8.2.2 Intersektionell analys.	40
8.2 Metodreflektion.	42
8.3 Ämnesdidaktisk reflektion.	43
8.4 Vidare forskning.	44
Litteraturförteckning	45
Bilagor	48

1. Inledning

Under mina studier i religionsvetenskap kom jag tidigt i kontakt med uttrycket att kvinnan är religionens bästa vän medan religionen är kvinnans värsta fiende.¹ Denna syn om att kvinnor innehar en underlägsen och förtryckt roll i somliga religioner har jag ofta även mött bland gymnasieelever under min verksamhetsförlagda utbildning vid Högskolan i Halmstad, där eleverna främst har uppfattningen om att det är kristna och muslimska kvinnor som blir utsatta av religiöst förtryck. Påståendet har väckt intresset att veta varför människor har denna bild av religiösa kvinnor. Är detta en uppfattning som undervisas, eller har undervisats, i skolan eller är det en bild som medier förmedlar? Denna uppfattning har även väckt frågan om denna uppfattning delas av kvinnor med en religiös livsåskådning.

Denna studie kommer att inrikta sig på kristna och muslimska kvinnor i Sverige. Dels för att det är dessa kvinnor som elever jag mött påstått vara de som är främst drabbade av religiöst förtryck, och dels för att Kristendomen och Islam är de största religionerna i Sverige. I kombination med den bild mina tidigare elever haft om att kvinnor är förtryckta vill jag ta reda på om kvinnor med kristen och muslimsk religionstillhörighet själva delar denna uppfattning. Uppfattar religiösa kvinnor att kvinnor har en underlägsen roll inom sin religion och upplever dessa kvinnor att de är förtryckta?

¹ Gilhus & Mikaelsson 2003: 220.

2. Bakgrund

I detta avsnitt kommer religionsvetenskaplig forskning som ligger till grund för studiens syfte och forskningsfrågor att presenteras.

2.1 Kvinnor i religionsvetenskaplig forskning

2.1.1 Androcentrism och osynliggörandet av kvinnor

Religionshistorien är inte skriven ur ett genusteoretiskt perspektiv. Generellt sett har religionsvetenskaplig forskning tolkat den religiösa makteliten som även representerar den teologiska normen, och religionsvetare har upprätthållit detta.² Forskare inom religionsvetenskap och religionshistoria har tenderat att framställa den religiösa människan som *Homo Religiosus*: individen som aldrig har ett kön och ålder eller som aldrig tillhör en specifik klass eller ras, men som alltid är manlig och som tillhör den religiösa eliten. Med andra ord har tongivande religionsvetare framställt männens roll inom religionen som självklar, medan kvinnor framstår som bipersoner som inte anses vara nödvändig för en mer kompletterande bild av den religiösa människan och om man ser till facklitteratur i religionsvetenskap är det inte helt ovanligt att religionen skildras i generella termer i ett kapitel och religionens kvinnor i ett annat.³

Androcentrism är en term som betyder *mansvriden* eller *manscentrerad*. Termen definieras som ”en tendens att tänka och skriva som om män representerar det normala, ideala och centrala sortens människa, medan kvinnor på något sätt är perifera och marginella i förhållande till den normen. Androcentrism utgår från att mänskligheten består endast av ett kön, man kan alltså med lätthet tala om androcentrism som en ”enkönsmodell av mänskligheten”.⁴ I det flesta kulturer är det män som har företräde att tolka verkligheten. I religionsvetenskaplig kontext legitimeras detta explicit genom exempelvis värderingar och stereotyper om att män står närmare gud än kvinnor eller att män är mer rationella än kvinnor och dessa stereotyper avbildar inte bara män som rationella och kvinnor som emotionella utan antyder att manlig rationalitet har varit den främsta källan till samhällets framgångar medan kvinnor har varit en källa till socialt störande och ett hot mot framsteg.⁵ Ett annat exempel är att man inom de abrahamistiska religionerna hävdar att deras gud inte har något biologiskt

² Sky 2009: 22.

³ Gilhus & Mikaelsson 2003: 217. Sky 2009: 23.

⁴ Sky 2009: 32.

⁵ Geels & Wikström 2012: 68, Carroll 1996: 228.

kön eller genus, medan i deras kanoniska texter ger en övervägande maskulin bild och tenderar att anvisa gud som ”han”.⁶

I religionsvetenskaplig forskning resulterar androcentrismen i att det samlas in betydligt mer material om mäns religiositet än kvinnors och att religion beskrivs som en produkt av män för män. Dessutom resulterat det i att de beskrivningar som finns av kvinnor bygger på vad män har sagt eller ansett om dem, eller baserar sig på kulturella eller stereotypa porträtteringar om kvinnor och inte på vad kvinnorna själva tycker eller anser. Androcentrism innebär därför konkret att kvinnor blir osynliggjorda och i religionsvetenskapliga termer innebär det att forskare aktivt förbiser kvinnor.⁷

2.1.2 Kvinno- och genusperspektiv på religion

Under 1970-talet började kvinnliga religionshistoriker kritiskt ifrågasätta varför det kvinnliga könet osynliggjordes i religionsvetenskapliga forskning. Vad dessa kvinnliga religionsforskare menade var då att religionsforskningen inte tillvaratog kvinnors religiösa erfarenheter och aktiviteter samt att det inte skrevs om hur religion inverkar på kvinnors liv, självuppfattning och möjligheter. Denna typ av kritik skedde till följd av den växande kvinnorrättsrörelse som kämpade för jämställdhet och mot kvinnoförtryck i olika former, och osynliggörandet och marginaliserandet av kvinnor i religionsforskningen ansågs vara ett uttryck av förtryck.⁸ Dock hävdade flera kvinnliga forskare att kritiken inte bara handlade om frågor om jämställdhet, utan att det var nödvändigt för religionsvetenskapen att beskriva verkligheten utifrån ett kvinnligt perspektiv för kunskapens egen skull.⁹

Då religiösa institutioner domineras av män, begränsas kvinnors roll inom religion både i doktrin och praxis i jämförelse med män.¹⁰ Mannens centraliserade roll i religion kan konstateras av att historia, samhälle och kultur har betraktats ur mäns ögon. Analyser och källmaterial, som i hög grad består av utsagor, regler, praxis och kanoniska texter som är producerade av män och som sedan har tolkats av manliga forskare. Detta har resulterat i att kvinnors ställning och bidrag till kultur och samhällsliv inte har uppmärksammas på samma

⁶ Jones 2011: 2-3.

⁷ Gilhus & Mikaelsson 2003: 228.

⁸ Gilhus & Mikaelsson 2003: 218.

⁹ Gilhus & Mikaelsson 2003: 219.

¹⁰ Stuart 2010: 2.

nivå.¹¹ Sedan finns det de religionsvetare som ställt frågan om kvinnor har levererat betydelsefulla bidrag till religionshistorien och om kvinnor är så lite synliga för att de inte finns någon betydelsefull prestation från kvinnors sida. Denna typ av invändning hänger samman med en religionsförståelse som är färgad av religionsämnets traditionella elitistiska förhållningssätt till religion. Detta förhållningssätt privilegierar de religiösa eliternas religionsförståelse i respekt för deras andliga auktoritet, på det sättet förs eliternas religionsuppfattning vidare av forskare. Det forskare inte tagit hänsyn till är att kvinnor haft väldigt liten tillgång till ledarroller inom religion och haft en begränsad skolning i de kanoniska texterna och därför haft mycket begränsade möjligheter till att ta plats i utformningen av religiösa institutioner.¹²

Även om kvinnliga religionsforskare lyckats sätta ljus på och lyfta fram kvinnors liv och bekymmer samt göra kvinnans perspektiv mer närvarande än före kvinno- och genusperspektiv inom religionsvetenskapen, menar flertalet kvinnliga religionsvetare att stora problem fortfarande återstår. Feministiska forskaren Rita M. Gross anser att kvinnliga religionsvetare och forskare tyvärr oftast inte får samma uppmärksamhet eftersom forskning med orden ”feministisk forskning” och ”kvinnlige studier” läses nästan uteslutande av kvinnor och att män ofta har en tendens att inte intressera sig för kvinnliga studier.¹³

2.2 Osynliggörandet av ett kvinnligt perspektiv på religion i media

Media, religion och kultur som forskningsämne initierades under mitten av 1990-talet för att utveckla en tvärvetenskaplig forskning mellan religionssociologi, media och kommunikationsstudier och kulturstudier. Granskning av publicerad forskning inom religionsvetenskapliga studier visar på att kön och genus är ett åsidosatt tema.¹⁴ Här återkommer marginaliseringen av kvinnor i religionsvetenskaplig forskning, då förståelsen av religion och religiositet grundar sig i att den vetenskapliga forskningen i ämnet baserar sig på den manliga religiösa elitens erfarenheter och intressen. Kvinnors och andra minoritetsgruppers erfarenheter som historiskt varit en tyst majoritet i religioner har på så sätt osynliggjorts.¹⁵

¹¹ Gilhus & Mikaelsson 2003: 225.

¹² Gilhus & Mikaelsson 2003: 229.

¹³ Gross 2004: 18-19.

¹⁴ Lövheim 2013: 3.

¹⁵ Lövheim 2013: 6.

Media i dagens samhälle har en stark tendens att inte uppmärksamma komplexiteten och mångfalden bland religion och religiositet, vilket resulterar i att media skildrar kvinnors religiösa upplevelser på ett felaktigt sätt. Exempelvis har medier en tendens att använda slöjan som en symbol för kvinnor som offer för förtryck. Denna bristande neutralitet medför att media bidrar till att upprätthålla stereotypen av alla islamska kvinnor är förtryckta. Forskare inom religionsvetenskaplig- och medie- och kommunikationsvetenskap menar därför att media måste ta hänsyn till de kulturella och sociala faktorerna av ett specifikt fenomen i rapporteringen av kön och religion.¹⁶

3. Syfte och problemformulering

3.1 Syfte

Syftet med denna uppsats är att genom fyra semistrukturerade intervjuer undersöka vilka uppfattningar kvinnor med kristen och muslimsk religionstillhörighet har om religion och religiositetens roll i Sverige samt hur dessa kvinnor uppfattar sin religiösa identitet i dagens Sverige. Uppsatsen syftar också till att undersöka vilka uppfattningar vederbörande kvinnor har av exkluderande och marginaliserade behandling på grund av sitt kön och sin religion.

3.2 Problemformuleringar

- Vilka uppfattningar ger kvinnor uttryck för om sin religiositet i förhållande till sitt kön och religion utifrån fyra genomförda semistrukturerade intervjuer?
- Vilka likheter och skillnader kan skönjas i intervjuerna kring exkluderande och marginaliserande behandling på grund av deras kön och deras religion?
- Hur kan studiens empiriska material och resultat användas i kontext för undervisning i religionskunskap i gymnasieskolan?

¹⁶ Lövheim 2013: 20.

4. Metod och material

I detta kapitel presenteras de metoder som har använts för att genomföra studien, hur urvalet av informanterna genomfördes och vilka avgränsningar som vidtagits samt vilka tillvägagångssätt som används för kodning av intervjuerna.

4.1 Intervjumetod

Jag har valt att göra en kvalitativ forskningsstudie, vilken oftast har som mål att få insikt om fenomen som rör individer samt om situationer i dessa personers sociala verklighet. Kvalitativ forskning handlar också om att få en djupare insikt om hur individer anpassar sig till sin livssituation.¹⁷ Eftersom uppsatsen syftar till att ta reda på vilka uppfattningar och upplevelser kvinnor med muslimsk och kristen religionstillhörighet har om religion i Sverige, om sin enskilda religiösa identitet samt av exkluderande och marginaliserande behandling valdes en kvalitativ forskningsmetod eftersom jag vill få en förståelse för hur informanterna upplever berörda ämnen utifrån deras perspektiv.¹⁸

Som empiriskt material har semistrukturerade intervjuer genomförts där informanterna har fritt fått dela med sig av sina uppfattningar och tankar kring sin religiositet i förhållande till sitt kön och sin religion samt om uppfattningar om/av exkludering och marginalisering av kvinnor inom kristendomen och islam. Generellt handlar kvalitativa forskningsmetoder om hur man gestaltar något och hur man kan göra en så allomfattande beskrivning av ett sammanhang som möjligt. Därför har intervjuerna haft utgångspunkt ur ett fenomenografiskt perspektiv, vilket innebär att jag har studerat hur vederbörande informanterna uppfattar olika fenomen och företeelser istället för att ställa frågor om hur något faktiskt är.¹⁹ Inom fenomenografin betraktas alla individer som bärare av olika sätt att erfara ett fenomen och som bärare av fragment av skiftande sätt att erfara det specifika fenomenet.²⁰ Detta betyder emellertid att samma objekt eller fenomen aldrig betraktas på samma sätt mellan olika individer, då alla har olika sätt att se och erfara fenomenet.²¹ Genom att intervjua två personer

¹⁷ Dalen 2015: 15.

¹⁸ Dalen 2015: 16.

¹⁹ Larsson 2011: 12.

²⁰ Marton & Booth 2000: 150.

²¹ Marton & Booth 2000: 148.

med samma religionstillhörighet men med olika åldrar synliggörs då varierande upplevelser om samma fenomen och företeelser tydligare.

Utifrån en intervjuguide formulerades tre teman, *institutionell exkludering/marginalisering*, *genus- och könsexkludering/-marginalisering* och *uppfattningar om religion och religiös identitet i Sverige*, samt ett antal strukturerade frågor till varje tema vilka, beroende på informanternas svar, gav upphov till nya frågor där följdfrågorna enbart syftade till att förtydliga eller fördjupa informanternas svar.²² Som metod vid analys av det empiriska material används grundad teori, vilket innebär att det är informanternas egna uppfattningar och perspektiv om de ämnesområden som utgör utgångspunkterna för analysen. Inom grundad teori bygger analysen på de begrepp och teorier som framkommer under intervjuerna, där en induktiv metodprocess med kodning av det empiriska material som samlats in spelar en viktig roll. Genom denna kodningsprocess sker således en systematisk jämförelse av materialet, där olika likheter och skillnader av informanternas svar synliggörs och på så sätt markeras centrala utgångspunkter i det empiriska materialet.²³ Vidare om hur kodningen genomfördes finns under stycke 4.3.

4.2 Urval

Till denna studie intervjuades fyra kvinnor med kristen och muslimsk religionstillhörighet. Informanterna är indelade i två åldersgrupper, två är i 25 årsåldern och två är 50 årsåldern, varav en från varje åldersgrupp företräder varje religion. Anledningen till att jag valde att genomföra två intervjuer från varje religion är för att en intervju hade gett för lite empiriskt material och tre eller fler hade varit för många då genomförandet av intervjuerna och bearbetningen av varje intervju hade blivit en för lång och tidskrävande process.²⁴ Genom att intervju kvinnor från två olika religioner i två olika åldersgrupper har jag fått fram empiri där man både kan se likheter och skillnader både mellan och inom samma religion, samtidigt som man får en djupare förståelse av informanternas egna perspektiv och uppfattningar. Informanterna valdes ut genom ett så kallat bekvämlighetsurval då dessa personer fanns tillgängliga och ville ställa upp.²⁵ Då religion kan uppfattas som något väldigt personligt, var det ett antal tillfrågade personer som tackade nej till en intervju av just den anledningen.

²² Dalen 2015: 34, Bryman 2016: 415.

²³ Dalen 2015: 53–54.

²⁴ Dalen 2015: 58.

²⁵ Bryman 2016: 194.

4.3 Kodning av material

Kvalitativ intervju och analys handlar om att hitta ett mönster i intervjuerna som är relevanta för studiens syfte.²⁶ Analysen genomfördes i två steg. I det första steget markerades ord, begrepp och formuleringar kopplade till informanternas egna uppfattningar om kön, religiös identitet samt exkludering och marginalisering. Steg två utfördes genom att söka likheter och skillnader i informanternas svar, både inom samma religion och mellan religionerna. För att skapa en struktur och tydlighet över hur informanterna svarade konstruerades en tabell för att ge en överskådlig bild som temana grundar sig i. Denna tabell finns i bilaga 2.

4.4 Avgränsningar

Jag har valt att avgränsa mig till kristendom och islam då dessa religioner är med majoritet de största religionerna i Sverige samt de religionerna som tidigare vfu-elever upplevt aktivt förtrycker kvinnor. Dessa religioner är även de som generellt får mest utrymme i media och där kvinnans religiösa identitet är mest omdebatterad och omdiskuterad. Att intervjua två personer från varje religion, från två olika generationer, anser jag ger en mer fördjupad förståelse för de upplevelser som muslimer och kristna har av religiositet i Sverige.

4.5 Intervjuetik

Innan varje intervju informerades informanterna om Vetenskapsrådets forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning som redogör de etiska riktlinjer som forskare ska beakta i egen forskning för att skydda medverkade personer. De fyra riktlinjerna innefattar informationskrav, samtyckeskrav, konfidentialitetskrav och nyttjandekrav. Innan intervjun informerades alla informanter om studiens syfte, de olika teman som intervjun baserades på samt vad intervjun och transkriberingen skulle användas till. I samband med genomförandet av intervjun blev varje person informerad att deltagandet var frivilligt och om att dem hade rätt att avbryta intervjun när som ville. Det tydliggjordes också att all identitetsinformation förutom ålder och det som framkommer i intervjun kommer att vara konfidentiellt för studien.²⁷

Ett etiskt övervägande som gjordes var om huruvida intervjuerna skulle transkriberas i korrekt grammatisk svenska, vilket jag har valt att inte göra eftersom risken fanns att gå miste om

²⁶ Trost 2010: 32.

²⁷ Vetenskapsrådet 2017, Bryman 2015: 131–132.

betydande begrepp och förklaringar av uppfattningar. Istället kommer informanternas svar presenteras i korrekt grammatisk form i resultatet.

5. Teori

I detta avsnitt kommer studiens teoretiska utgångspunkter för analysen att presenteras. Valda teorier är intersektionalitet och sekularisering.

5.1 Intersektionalitet

Intersektionalitet är en samhälls- och genusvetenskaplig teori som syftar till att synliggöra specifika situationer av förtryck och diskriminering som baseras på kön, klass, ras/ethnicitet och sexuell läggning.²⁸ Intersektionalitet har blivit ett uppmärksammat teoretiskt perspektiv bland genusforskare som analyserar maktutövande och ojämlikhetskapande av kön utifrån mänskligt konstruerade kategoriseringar av dessa. En intersektionell analys kan således handla om att granska hur maktutövandet upprätthåller normer som utesluter, stigmatiserar och naturaliserar underordning av en specifik grupp av människor i samhället.²⁹ Värt att poängtera är att vid en intersektionell analys separeras inte de olika teoretiska fälten och analyseras för sig, utan utgår från att det alltid finns en dynamisk relation mellan begreppen kön, klass, ras/ethnicitet och sexuell läggning, de dessa konstitueras av varandra.³⁰

För att ge en mer detaljerad och rättvisande intersektionell analys menar Erica Appelros, docent i religionsfilosofi, att religion som social maktordning bör inkluderas i en intersektionell analys då religion involverar invecklade relationer och regler som samverkar på ett komplext sätt där exempelvis genus och kön blir en grund för förtryck och maktutövning, samt tenderar att influera sociala områden som familj, utbildning, politik etc. Exempelvis kan man finna exempel på hur kvinnor och män blivit förtryckta och marginaliserade av politiska institutionella maktordningar då religiösa institutioner varit, eller fortfarande är, starkt integrerad i politiska institutioner.³¹ Dessutom anses religion ha allvarliga konsekvenser för individens sociala liv då religionen kan reglera vad en person får och inte får göra samt vad den ska och inte ska göra samt att traditionell religion alltid är

²⁸ Nationalencyklopedin 2017.

²⁹ de los Reyes 2005: 233.

³⁰ Eriksson-Zetterquist & Styhre 2006: 13.

³¹ Appelros 2005: 69.

hierarkisk, där en grupp inom religionen anses vara privilegierade och utöva makt över andra grupper inom religionen.³²

Appelros redogör för två olika tillvägagångssätt för att göra en intersektionell analys som inkluderar religion och religiositet. Först kan man göra en analys av den formella religionstillhörigheten, som då inte tar hänsyn till den enskilde individens personliga engagemang eller kunskap om sin religion. Då delas människor in i grupper baserat på vilken religionstillhörighet man har eller vilket religiöst samfund man tillhör. Vid denna typ av analys ses religionstillhörigheten som en faktor av olika maktrelationer eftersom religionstillhörigheten samverkar med klass och etnicitet för att skapa en över- och underordning i samhället. Denna typ av analys är användbar när grupper med olika religionstillhörigheter ställs mot varandra, där den ena religionen anses vara överordnad den andra.³³ Det andra tillvägagångssättet för en intersektionell analys kallar Appelros för *religiös proximitet* som innebär att socialt religiösa maktfördelningar underbyggs ideologiskt av att ju närmare individen står gud desto mer privilegierad och auktoritär anses individen vara.³⁴ Denna maktordning och –fördelning baseras på personers olika förutsättningar av andlig vägledning, tillgång till den gudomliga auktoriteten eller rätt att tolka de kanoniska texterna.³⁵ Även om många religiösa traditioner hävdar att alla står lika inför gud, går det ändå konstatera att det ges utrymme för olika grader av närhet inför gud beroende på vilken grupp man tillhör. Ur ett intersektionellt perspektiv blir religionen till kvinnans nackdel och till männens fördel, eftersom männen tenderar att ha en högre grad av religiös proximitet än kvinnor: det är männen som har tolkningsföreträde och mest makt vilket förstärker maktordningen och genusordningen inom religionen.³⁶

5.2 Sekularisering

Begreppet sekularisering är ett synnerligen omstritt begrepp utan en dominerande eller självklar definition. I olika akademiska sammanhang används sekularisering för att förklara hur och varför religion blir mer marginell och får mindre betydelse för människor och för samhället.³⁷ Sociologen Karel Dobbelaere har utfört en omfattande omstrukturering av

³² Appelros 2005: 71.

³³ Appelros 2005: 72.

³⁴ Appelros 2005: 73.

³⁵ Appelros 2005: 76.

³⁶ Appelros 2005: 77.

³⁷ Hagevi 2015: 63.

sekulariseringsbegreppet och menar på det finns tre typer av sekularisering: samhällelig sekularisering, organisatorisk sekularisering och individuell sekularisering.³⁸ Sekularisering på samhällsnivå kan grundligt sammanfattas att religion har fått en mindre betydelse för samhällsutvecklingen. Dock är det viktigt att peka på att samhällelig sekularisering handlar enbart om ramar och system i samhället och inte den enskilde individens religiositet.³⁹ En tänkbar definition av samhällelig sekularisering kan därför vara när religion inte längre har politisk makt, präglar samhällets kulturella verksamhet samt förklarar eller talar om samhället som guds skapelse, i samma utsträckning som man tidigare gjort.⁴⁰ Sekularisering på organisationsnivå innebär att den religiösa organisationen rationaliseras som följd av sociala förändringar i samtida samhälle, exempelvis genom samhällets modernisering.⁴¹ Sekularisering på individnivå innebär att religiositeten minskar hos individen. Skillnaden mellan sekularisering på organisationsnivå och individnivå är att den förstnämnda syftar på förändringen inom den religiösa gruppen medan sekularisering på individnivå fokuserar på förändringen hos enskilda individer.⁴² Dobbelaere hävdar att den enskilde individens religiositet har påverkats av sekulariseringen av samhället som helhet, då religiösa institutioner inte längre styr över människors övertygelser, praxis och moraliska principer längre, vilket har resulterat i en partiell eller total nedläggning av institutionaliserad religion i samhället. Dock har forskare och teoretiker konstaterat att även om en samhällelig sekularisering har påverkat den individuella religiositeten finns det teorier om att detta har öppnat upp en religiös marknad för det individuella religiösa livet.⁴³

En forskare som hävdar att en samhällelig sekularisering inte har påverkat den enskilde individens religiositet är religionsvetaren och -historiken David Thurfjell som i sin bok *Det gudlösa folket*⁴⁴ redogör för vilken tänkbar funktion religion har i dagens sekulariserade Sverige. Thurfjell hävdar att trots att Svenska kyrkans inflytande på samhället har minskat har inte den svenska religiositeten och individens trosföreställningar försvagats eller försvunnit, utan snarare förändrats då individen inte längre har samma relation till institutionaliserad kristendom eller annan religiös åskådning som tidigare.⁴⁵ Thurfjell menar på att individer i

³⁸ Dobbelaere 2002: 17, 19–21.

³⁹ Dobbelaere 2005: 138.

⁴⁰ Furuseth & Repstad 2003: 109, 111.

⁴¹ Dobbelaere 2002: 35.

⁴² Dobbelaere 2002: 25.

⁴³ Dobbelaere 2005: 139, Furuseth & Repstad 2003: 129.

⁴⁴ Thurfjell 2015.

⁴⁵ Thurfjell 2015: 25.

Sverige tenderar att ha ett sekulärt-rationellt förhållningssätt vilket innebär att man betonar individens rätt att definiera och utforma sitt egna liv och värderingar utan att anpassa sig till absoluta värden och regler som religion tenderar att ge uttryck för och att man starkt betonar vikten av att vara individualistisk.⁴⁶ I sin studie hänvisar Thurffjell till religionssociologen Thorleif Pettersson, en av forskarna bakom forskningsprojektet *World Value Survey*, att svenskars värdering av individens rätt är så stark och central att det går att tala om sakralisering då individen har rätt att förverkliga sig själv på det sätt som individen själv finner bäst för sig själv.⁴⁷

Med koppling till Dobbelaeres teori om organiserad sekularisering och att det organiserade religionsutövandet har försvagats argumenterar Thurffjell för att det, trots ett förändrat förhållningssätt till institutionaliserad religion, finns en stark lojalitet till de religiösa institutionerna i Sverige. Trots att Svenska kyrkans medlemsantal minskar var antalet betalande medlemmar i den Svenska kyrkan år 2015 hela 66 % av svenska invånare. Thurffjell hänvisar till den finländska sociologen Susan Sundback som hävdar att nordiska folkens lojalitet till sina statskyrkor kan förstås som ett uttryck för en nationell identitet. Nordiska statskyrkor, exempelvis Svenska kyrkan, har präglat nordiska länders historia, kultur, traditioner och högtider, och därav upplevs inte kristendomen längre som en troshandling utan som ett fundament för nordiska länder. Ett medlemskap i Svenska kyrkan ses därför inte som en religiös troshandling utan som en förlängning av det nationella medborgarskapet.⁴⁸

Det svenska samhällets sekulariseringsprocess märks tydligast när man studerar den rättshistoriska och politiska utvecklingen i Sverige. År 1858 avskaffades konventikelplakatet, en lag som förbjöd människor att träffas för bönemöten utan närvaro av en statskyrklig präst. Dock var det fortfarande olagligt att hålla bönemöten samtidigt som det pågick gudstjänst i statskyrkan. Denna lag avskaffades senare 1868. Dissenterlagarna som stiftades 1863 och 1873 gjorde det tillåtet för svenskar att lämna statskyrkan utan att straffas med landsförvisning, med förutsättningen att individen gick in i en annat, av staten, godkänt samfund. Dessa två lagarna kom att markera en tydlig vändpunkt vad beträffar synen på länken mellan nationell identitet och tillhörighet i den evangelisk-lutherska statskyrkan. När den nya religionsfrihetslagen infördes 1951 förändrades situationen radikalt då denna lag gav

⁴⁶ Thurffjell 2015: 27.

⁴⁷ Thurffjell 2015: 27.

⁴⁸ Thurffjell 2015: 21, Kittelmann Flensner 2017: 25.

svenska medborgare rätt att lämna statskyrkan, numera Svenska Kyrkan, utan att behöva ingå i ett annat religiöst samfund. Detta kom att bli den juridiska brytpunkten mellan Sverige som nation och Svenska kyrkan som statskyrka, och den officiella separationen mellan stat och Svenska kyrkan skedde år 2000.⁴⁹

6. Tidigare forskning

Forskningsstudier om hur kristna och muslimska kvinnor uppfattar sin egna religion och religiösa identitet i förhållande till exkluderande och marginaliserande behandling är ytterst begränsad, då en majoritet av denna typ av studier antingen syftar till att redogöra för både mäns och kvinnors utsatthet eller syftar till att belysa en specifik grupp religiösa kvinnor, då främst muslimska kvinnor. Anna King diskuterar i sin artikel *Islam, Women and Violence*⁵⁰ om spänningarna mellan koranens budskap och Islam som dynamisk religion, vilket resulterat i uppkomster av motsatta perspektiv på vilken roll och vilka rättigheter en muslimsk kvinna har. I artikeln betonar King vikten av att skilja mellan kulturella värderingar och islams ideologiska läror, och hävdar att det är den huvudsakliga anledningen till att det finns stora skillnader i kvinnors ställning och inflytande både inom och mellan övervägande muslimska och sekulära länder grundar sig i kulturella och sociala värderingar.⁵¹ Vidare är forskning som både studerar ett kvinnligt kristet och muslimskt perspektiv nästintill obefintlig. Dessutom finns det få studier där man får ett inifrånperspektiv om hur kristna och muslimska kvinnor upplever och uppfattar sin egna religion i förhållande till stereotypa uppfattningar om att kvinnor är förtryckta och underlägsna inom sin religion.

Om man ser till genusvetenskapliga studier på religion i sin helhet finns det flera forskare som har skrivit om och belyst kvinnors frånvaro i religionsforskningen samt hur kvinnor exkluderas från att skildra hur kvinnan porträtteras både inom sin religion och utanför den. Jeanette Sky gör en kritisk granskning ur ett religionshistoriskt perspektiv på hur mänskliga konstruktioner påverkat synen på hur man ser på män och kvinnor inom religion.⁵² Sky betonar vikten av att studera religion ur både ett manligt och kvinnligt perspektiv för att få fram en så rättfärdig bild av kvinnors upplevelser och uppfattningar av sin religion som möjligt.⁵³ Alison Stuart redogör för i sin studie kvinnors oavsiktliga benägenhet att bli

⁴⁹ Thurfjell 2015: 18–19.

⁵⁰ King 2009.

⁵¹ King 2009: 292.

⁵² Sky 2009: 19–21.

⁵³ Sky 2009: 42.

exkluderade och marginaliserade inom sin egna religion på grund av deras kön. Studien belyser bland annat att kvinnor blir exkluderade från att påverka innehållet och strukturen i religionen då de inte tillhör den religiösa eliten, som män och patriarkala strukturer exklusivt innehar.⁵⁴ Studien problematiserar även utsagor om att kvinnor och män är jämställda i de flesta religion, medan verkligheten ser helt annorlunda ut, där kvinnor exkluderas från att tolka heliga texter eller från att vara förkunnare av religionens ideologi.⁵⁵

Den finns en del studier som inriktar sig på pedagogiskt arbete om hur man skall förebygga stereotypa uppfattningar om religiösa kvinnor samt hur lärare kan jobba för att ge en så inkluderande och rättfärdig bild av människors religiösa identitet som möjligt. Denna forskning inriktas mot hur elever ska få en större förståelse för andra religioner, och på så sätt motverka fördomar och negativa bilder av religion och om dem med religionstillhörighet. Caroline Gustavsson presenterar i sin artikel, som riktar sig till lärare och blivande lärare i religionskunskapsämnet, olika tillvägagångssätt hur lärare ska strukturera undervisningen så att eleverna ska kunna benämna, analysera och förstå sin egen och andras förståelse av religion och religiösa livsåskådningar.⁵⁶ Gustavsson lyfter bland annat betydelsen av att framhäva kulturella och sociala värderingars påverkan på religionen samt hur religioner påverkas av mångkulturella och etniska uttrycksformer.⁵⁷ Carina Holmqvist Lidh har i sin licentiatuppsats studerat vilka uppfattningar elever med religiös positionering har om religionskunskapsämnet. Studien visar på att eleverna ställer sig kritiska till religionsämnet då undervisningen tenderar att presentera religion och religiösa traditioner på ett grundligt, stereotypt och faktoriellt sätt, och där undervisningens störta fokus ligger på religionens historia, strikta regler och religionens disciplinering av religionernas medlemmar.⁵⁸

7. Resultat

Studiens empiriska material har kodats i tabeller som redovisas i bilaga 2. Intervjuns strukturerade frågor redovisas i bilaga 1. Resultatet presenteras utifrån tre teman som grundar sig i den kodning av intervjuerna som utförts: *Uppfattningar om religion och religiös identitet i Sverige, uppfattningar och upplevelser av exkludering och marginalisering* samt

⁵⁴ Stuart 2010: 430–431.

⁵⁵ Stuart 2010: 439–440.

⁵⁶ Gustavsson 2015: 18.

⁵⁷ Gustavsson: 2015: 20.

⁵⁸ Holmqvist Lidh 2017: 121–122.

uppfattningar om medias betydelse. Samtliga kvinnor i denna intervju har blivit tilldelade fiktiva namn för att skydda deras identitet. De två muslimska kvinnorna kommer i studien att nämnas som Miriam (50 år) och Marigona (26 år) och de två kristna kvinnorna kommer att nämnas som Karin (60 år) och Kajsa (25 år).

7.1 Uppfattningar om religion och religiös identitet i Sverige

Inledningsvis fick kvinnorna berätta om sina egna uppfattningar om vilken betydelse islam respektive kristendomen har för dem samt om dem upplever att det är en skillnad mellan könen inom sin religion. Därefter ställdes frågor om religionens betydelse i Sverige.

7.1.1 Religionens betydelse

Enligt Marigona handlar religion om ett inre lugn och en trygghet. Hon upplever att hon alltid har någon att föra en dialog med och att det alltid finns någon som lyssnar och förstår en. Religionen blir som en stöttepelare i jobbiga livssituationer. Hon anser också att religion innebär en större gemenskap och att det inte spelar någon roll vilket kön, klass, nationalitet eller utseende man har.

Att även om det är något så pass abstrakt så finns det ändå någonting som man tror på och som ger ett inre lugn, en inre trygghet som man kan falla tillbaka på om det är jobbigt.

Miriam anser att vara muslim betyder allt för henne och att hon inte kan tänka sig ett liv utan Allah. Hon anser att det är ett sätt att leva. Hon hävdar att ens muslimska identitet inte definieras av sitt utseende eller nationalitet och att man inte ska döma andra på grund av detta.

Jag tror inte en muslimsk identitet bestäms av vilka kläder man har på sig eller inte, vad man äter eller inte äter, vilken hudfärg du har eller inte. Som muslim ska man inte tänka så, att titta på en människas utseende och döma den efter det, det är synd.

För Kajsa innebär det att vara religiös att man har eller har hittat ett sammanhang i livet som har en betydande roll för de existentiella frågorna som hon upplever alla människor någon gång funderar över. Hon anser att hennes kristna tro svarar på frågor som exempelvis vart hon är på väg här i livet, vad som är meningen med livet och varför olika saker och händelser händer just henne. Religionen får därmed en djup och betydelsefull mening för henne.

Det är liksom mycket av dom här frågorna som får sitt svar i att jag tror att det finns en gud som skapade oss och som bryr sig om oss och som älskar oss och som vill ha med oss att göra. Så att vara religiös betyder ju och innefattar ju allting liksom.

Karin hävdar att alla människor är obotligt religiösa eftersom hon tror att gud har lagt ner något heligt hos alla människor oavsett om man tror på gud eller inte. Hon tror att alla människor behöver någonting att förlita sig till eftersom ingen går igenom livet utan att uppleva eller själv erfara en existentiell kris, vilket hon tror att gud kan underlätta och hjälpa en igenom.

Jag tror att alla människor är obotligt religiösa. Sen beror det på vilken kontext man lever i, var man är född någonstans, vad man kallar gud för. Så jag tror inte att det finns en gud för dom som bekänner sig till islam, eller judendom eller hinduismen eller vad som helst, utan jag tror att gud är större än allt det.

7.1.2 Att vara religiös och kvinna

Marigona anser att hon som kvinna och muslim är medveten om sina egna gränser och sitt eget värde, och ska bli visad respekt därefter. Hon upplever att folk tenderar att uppfatta den muslimska kvinnan som svag i relation till muslimska män, men att dessa uppfattningar upplever hon är fel. Hon menar dock på att hennes värderingar som kvinna ibland kan bli begränsade av muslimska värderingar som förmedlas i koranen.

Som kvinna och muslim försöker man ändå förhålla sig så pass nära koranen som möjligt, men jag känner ibland att det blir mer restriktion och jag känner att det inte är jag som person så. Så för mig betyder att vara kvinna för mig att man är självständig. Man klarar sig själv.

Miriam anser att islam inte gör skillnad på män och kvinnor. Hon vill heller inte påstå att de skulle vara någon skillnad mellan att vara muslim och att vara muslim och kvinna. Hon ser det även som något positivt att vara kvinna, och att islams ideologi tycker att kvinnor ska uppfattas som något positivt. Däremot finns det dem som inte vill eller anser att kvinnor och män ska vara jämlika och jämställda men det anser Miriam inte är religiöst motiverat utan handlar om attityder och uppfattningar hos individer och grupper.

Koranen är bra för den vill hjälpa kvinnor. Det är inget fel på koranen, det är männens attityder mot kvinnor som man måste ändra på.

Kajsa tror inte att hennes tro och religiösa identitet hade varit annorlunda om hon hade varit man. Hon upplever att hon som kvinna och kristen är egentligen samma sak samt att gud älskar henne för att hon är människa, oberoende vilket kön hon har.

Jag tror ju på en gud som älskar mig för att jag är människa först och främst och för att jag är kvinna dessutom liksom. Men inte att det gör någon skillnad att han skulle älska mig mindre eller mer för att jag är kvinna utan att det är liksom samma.

Eller som Karin uttrycker det: *”Att vara kvinna betyder att jag är buren varje dag antingen jag vill det eller inte. Så tror jag att det är.”*

Marigona upplever att det inte finns några skillnader mellan män och kvinnor inom islam och att religion handlar om jämställdhet och jämlikhet. Hon hävdar att män och kvinnor skapades olika, med olika färdigheter och egenskaper, men att män och kvinnor ska lyfta varandra och komplettera varandra med hjälp av varandras olikheter, inte behandla varandra olika på grund av det. Sen menar hon att det oftast inte är religionen som understödjer ojämlikhet och ojämställdhet mellan könen, utan det är kulturen och dess värderingar som man bor i.

Man ska bli behandlad med respekt samma sätt som en icke-troende eller icke-religiös. Islam handlar om jämställdhet även om många vill få det att föreställas som att kvinnan är underordnad, vilket inte är sant.

Miriam hänvisar till koranens budskap att män och kvinnor är skapade till Allahs egen avbild och att det står i koranen att män och kvinnor är lika värda och ska vara jämlika och jämställda. Hon hävdar att Allahs budskap aldrig är riktade mot enbart män eller enbart kvinnor, utan att Allah talar till alla människor oavsett kön.

I koranen står det klart och tydligt att Allah skapade kvinna och mannen av sin egen avbild (...) och vi är alla bröder och systrar oavsett vilket kön, språk, hudfärg eller vad man bor någonstans. Vi får inte glömma det.

Kajsa upplever att det inte skulle vara någon skillnad mellan kvinnor och män. Hon hävdar att gud skapade människan till man och kvinna, och att ingen är identisk. Hon tror att det finns skillnader mellan män och kvinnor men att dessa skillnader ska användas för att komplettera

varandra. Kajsa hävdar därför att det finns biologiska skillnader men inte värde- och ideologimässiga skillnader mellan män och kvinnor.

Så därför tror jag att det finns skillnader mellan män och kvinnor men jag tror inte att dessa skillnader skapar en värdeklyfta, utan svarare ett komplementsammanhang och att man stöttar varandra istället för att våra skillnader gör oss svarare eller starkare.

Likt övriga kvinnor hävdar Karin också att det inte finns några skillnader mellan kvinnor och män inom kristendomen. Hon uppfattar att det kan ha varit så förr, men ger exemplet att om kvinnor inte skulle ha varit jämlika och jämställda männen så hade vi idag inte haft en kvinnlig ärkebiskop, som hon anser inte hade varit möjligt för exempelvis 50 år sen. Karin hävdar att medier kan belysa det som att kvinnor skulle vara lägre ställda männen, men det handlar om okunskap mot den personen eller gruppen man skriver om. Hon hävdar, likt övriga kvinnor, att män och kvinnor är lika inför gud och skapade av hans avbild och anser att gud finns hos och älskar alla oavsett vilket kön man har.

Det finns ett bibelställe i Lucas, tror det är 17:20, där en man frågar om Guds rike, varav Jesus säger att man inte kan säga att Guds rike är en specifik plats, utan att guds rike finns inom oss alla. Oavsett kön.

7.1.3 Religionens roll i Sverige

Marigona upplever att religion inte har en framträdande eller betydelsefull roll i dagens samhälle. Hon hävdar att majoriteten av det svenska samhället inte tar religion på något större allvar oavsett om det handlar om islam, kristendom eller annan religiös åskådning. Hon upplever att religion uppfattas som föråldrade värderingar och normer som inte riktigt passar in på dagens sekulariserade Sverige och att människor idag vill tro på något som går att styrka med vetenskapliga bevis. Emellertid anser hon att även om det inte finns vetenskapliga förklaringar på att gud finns eller inte finns är gud något som finns ändå.

Men jag tror att vissa saker kan man inte förklara med ord. Man bara vet att det finns där. Och jag tror att dem som tillber olika religioner och gudar känner att det finns något som inte går att beskriva, men känner ändå att någonting finns där. Och det ger dem trygghet och det tro man på.

Miriam hävdar att religion är något väldigt viktigt för alla människor samt att religion har gjort mycket gott för samhället, oavsett vart man bor någonstans. Hon menar även att religionen är en del av samhället och hör därför ihop.

Människan har fötts med religion som en del i sin biologi, att tro på gud. Att hitta meningen med livet kommer fram förr eller senare och när man gjort det blir man lycklig, glad och lyckats med sitt egna liv. Livet är ju inte onödigt skapat av Allah. Samhället och religion går därför hand i hand.

Kajsa upplever att människor i Sverige inte tycker att religion verkar viktigt, men hon hävdar samtidigt att hon tror att religion är viktigt för alla människor eftersom hon har svårt att tro att det finns personer som inte tror på någonting. Även om majoriteten människor i Sverige anser att dem är sekulära tror Kajsa att människor inte är så sekulära som dem kanske vill tro eftersom hon anser att det inte går att besvara livets stora frågor utanför sig själv. Emellertid tror hon att vårt samhälle, som har det bra både ekonomiskt och materiellt, gör att människor kan gå under en längre tid utan att behöva tänka på existentiella frågor.

Jag tror att alla människor någon gång funderar över vart man kommer ifrån och vart är man på väg och sådana där saker. Och där tror jag att religionen överlag spelar en stor roll i att kunna svara på sådana frågor.

Personligen anser Karin att religion har en betydelsefull roll i Sverige och upplever att folk också tycker det utan att uttryckligen mena på att man är religiös. Hon hänvisar till en studie som visar på att folk värnar om sin kyrka eftersom det är platsen där många väljer att ha sina högtidliga riter. Exempelvis att man väljer att döpa sina barn, viga sig eller begravas i en kyrka. Hon hävdar att det är många människor som säger att ”jag är inte religiös, men...” och som ändå hyser känslor för religion och religiösa riter.

Dom allra flesta vill ha någon slags rit när det gäller stora saker som händer i livet. Så jag tror att människor vill ha något i alla fall, även om de gärna inte vill säga att dem är religiösa eller tror på gud.

Både Kajsa och Marigona upplever att om man i dagens Sverige säger att man är religiös uppfattas man som konstig, osjälvständig och ointelligent.

Marigona uppfattar att religion generellt sett kan uppfattas som något skumt och konstigt. Hon tror att media har spelat en stor roll för hur islam porträtteras i media och att media har

fört en sorts skrämselfpropaganda om islam vilket har gjort att islam och muslimer idag associeras med något negativt och att människor inte ser hela henne utan bara hennes religion.

Visst, islam och min muslimska identitet är en del av mig, men det är inte allt. Det finns mer hos en människa, men så fort man säger att man är religiös dömer folk en. Men placeras in i ett fack.

Kajsa upplever att det finns människor som uppfattar henne som mindre intelligent när hon säger att hon är religiös. Likt Marigona gör hon kopplingen att eftersom Sverige idag är sekulariserad i den grad att människor är väldigt självständiga, är det därför kontroversiellt att säga att människor i vissa avseenden förlitar sig på gud och att det är mer kontroversiellt att säga att det vore mer logiskt att en gud skapade världen att den uppkom ur ingenting. Hon hävdar att det är en vanlig uppfattning idag att man måste förkasta vetenskap om man är religiös, eller tvärt om, men att hon då anser att religion och vetenskap bekräftar varandra eftersom hon tror att gud skapade världen logisk.

Det handlar om en intellektuell förminskning. Jag har bland annat fått kommentarer som ”men åh, lilla du, vad söt du är som tror på gud”, ”stackare, du klarar dig inte på egen hand om du tror på gud” och ”Du tänker att världen skapades av en gud. Det är ju väldigt ologiskt. Vem skulle ha gjort det och när skapades han i så fall? Det har du inte tänkte på va? Haha.

Miriam upplever att invånarna i Sverige har allt för dålig kunskap om islams ideologi, vilket medför att fördomar om muslimer uppstår och upprätthålls. Hon kopplar det till främlingsfientlighet och att personer då plockar ut vad som kan tolkas som kontroversiellt ur sitt sammanhang. Hon upplever att samhället idag inte förstår att koranen skrevs för snart 1500 år sedan och att samhället under den tiden var väldigt annorlunda mot vad det är idag och att det inte går att applicera koranens budskap bokstavligt på dagens samhälle.

Exempelvis det här med antalet fruar. Jag tycker det är fel att belysa det på det sättet man gör för man tar det ur sitt sammanhang. Muhammed hade en fru, sen när hon dog det var mycket krig, han ville då skydda änkor och barn där föräldrarna hade dött i kriget. Det handlade inte om att kvinnan sågs som en ägodel som media tenderar att belysa det.

7.1.4 Sammanfattning

Det finns stora likheter hos de intervjuade kvinnorna om deras uppfattningar om religion och religiös identitet i Sverige. Samtliga kvinnor pekar på att religionen ger mening och innehåll

till livet. Det är också något viktigt att ta stöd i, inte minst när det gäller existentiella och svåra livsfrågor. Att vara religiös och kvinna är inget som de intervjuade kvinnorna upplever som ett hinder. Enligt sin religion och dess ideologi görs ingen skillnad mellan män och kvinnor och därmed råder jämlikhet och jämställdhet. De menar att det inte handlar om kön utan om att vara en människa som är religiös och utövar sin religion. Att det finns biologiska skillnader mellan män och kvinnor är något som flera av kvinnorna tar upp men som de anser inte är något negativt. Det är snarare ett konstaterande av att skillnaderna finns och att olikheter bör ses som något positivt, något som kompletterar.

Att det finns individer, grupperingar, kulturer, tolkningar och värderingar som gör skillnad mellan män och kvinnor är väl känt, något som kvinnorna upplever inte har grund eller är motiverat i religionen. Det finns en marginell divergerande uppfattning om religioners betydelse i Sverige hos de intervjuade kvinnorna. Både uppfattningar om att religionen mist sin betydelse till att religionen har sin plats och är en viktig del av kulturen och samhället lyfts fram. En av kvinnorna menar att bristande kunskaper om religioner ger utrymme för tolkningar och uppfattningar som kan vara felaktiga och ge en orättvis bild av att vara troende och religiös.

7.2 Uppfattningar och upplevelser av exkludering och marginalisering

Under intervjuerna frågade jag vederbörande kvinnor om dem någon gång har upplevt exkluderande och marginaliserande behandling inom sin religion, av institutioner i samhället samt i övriga möten med människor. I nedanstående underrubriker redogörs kvinnornas egna erfarenheter av exkludering och marginalisering. Då kvinnornas egna erfarenheter skiljde sig åt mellan generation och religion, kan man konstatera att samtliga kvinnor haft olika syn och uppfattningar om exkludering och marginalisering.

7.2.1 Institutionell exkludering och marginalisering

Frågan kring institutionell exkludering och marginalisering avser huruvida kvinnorna har uppfattar sig blivit annorlunda bemötta i möte med sjukvård, skola, beredskapsinstitutioner som polis etc. Miriam och Karin, som hör till den äldre generationen, uppger att de inte upplevt detta.

Miriam tror huvudsakligen att hon inte upplevt exkluderande eller marginaliserande behandling eftersom hon inte burit slöja offentligt innan sin Hajj (vallfärd) till Mecka, och att

ingen därför har trott att hon varit muslim. Karin, som jobbar som diakon i Svenska Kyrkan, hävdar att hon inte har några erfarenheter av exkludering eller marginalisering. Tvärtom upplever hon att hon blir väldigt bra bemött i möten med olika institutioner och att människor hon möter är mer intresserade och frågvisa om hennes yrke och religion än ifrågasättande av den.

Som diakon blir jag också väldigt bra bemött när jag har kontakt med olika myndigheter. Exempelvis har jag i min yrkesprofession ofta kontakt med kommunen, palliativa enheter, äldreboenden och socialtjänsten. Dem bemöter mig alltid med full respekt och jag upplever att dem inte har något anti mot kyrkan eller så.

Kajsa och Marigona, som hör till den yngre generationen och som båda har gått i svensk grund- och gymnasieskola har båda upplevelser och erfarenheter av exkluderande och marginaliserande behandling av agenter inom samhällsinstitutioner. När Kajsa berättar om sina erfarenheter talar hon främst om sina upplevelser från sin gymnasietid. Där hade hon både religions- och naturkunskapslärare som bemött henne på kränkande och nedvärderande attityd på grund av sin religion. Läraren i naturkunskap kunde bland annat förlöjliga henne och hennes tro på bibelns skapelseberättelse när klassen hade undervisning om evolutionsteorin. Kajsa berättar även om en religionskunskapslärare som vid ett lektionstillfälle pekade ut ett antal frikyrkliga samfund som sekter.

Under den lektionen pratade vi om sekter, som läraren då formulerade det, och då skrev hon ett antal sekter på tavlan, typ scientologikyrkan, satanismen och new age. Sen skrev hon upp Pingstkyrkan och Livets ord, och då ifrågasatte jag det varför hon skrev upp de samfunden. Och då fick jag till svar i princip ”därför att de är de”. Det var fler i klassen som reagerade på det och frågade varför, och läraren sa bara att om man är med i pingstkyrkan är man sektmedlem. Hon kunde inte argumentera för det. Då kände jag mig väldigt kränkt.

Likt Kajsa berättar Marigona om sina upplevelser och erfarenheter från grund- och gymnasieskolan. När Marigona gick i grundskolan gick hon i en skola där majoriteten av barnen var av svensk-etniskt ursprung, vilket gjorde att hon kunde känna sig utanför när det kom till vissa frågor då hon ursprungligen är från Bosnien och kom hit under kriget 1994. Hon ger exemplet att hon ofta blev ofrivilligt tilldelad rollen att representera islam när man pratade om religionen i skolan, och förväntades kunna alla svar som 12–13 åring. Marigona ger exemplet att religionskunskapsläraren ofta utnyttjade henne då hon var ensam muslim i

klassen och frågade ofta henne om saker som rörde islam. Detta följde henne till gymnasiet då hon upplevde att fanns elever och lärare som kategoriserade henne då hon var muslim.

Vi läste en valbar kurs som hette livsfrågor eller något sånt, och då diskuterade vi om kvinnlig omskärelse vilket jag tycker är jätteintressant för jag tycker om att diskutera aktuella samhällsfrågor och sånt. Så var jag på en fest kort där efter, och där var det personer som läste den kursen med mig och då frågade dem om jag var omskuren för att jag var muslim. Då kände jag mig påhoppad och gjorde mig väldigt arg.

7.2.2 **Religiös exkludering och marginalisering av kön**

Vid frågan om vederbörande kvinnor någon gång upplevt exkluderande och marginaliserande behandling inom den religiösa grupp dem tillhör på grund av sitt kön delade Karin, Miriam och Marigona med sig av sina erfarenheter och upplevelser av det.

Karin berättar om sin uppväxt i Göteborgs stift och att det där fanns präster som inte ansåg att kvinnor skulle få inneha yrkesrollen som präst. Dessa ville inte heller samarbeta med en kvinnlig präst under nattvarden och som inte heller ville ta emot nattvarden av en kvinnlig präst. Denna typ av exkluderande värderingar av kvinnor konfronterades hon med i studier vid Göteborgs Universitet när hon studerade till diakon. Karin berättade om en kurskamrat i studier av religionsvetenskap som uttryckligen hatade kvinnliga präster.

Han var fruktansvärd. Alltså han vill inte vara med i någon grupp med tjejer, men gamla tanter gick bra. Så jag och en till försökte att vara snälla mot honom.

Miriam berättar om hur hon, under sin Hajj till Mecka i Saudi Arabien, blev utsatt för exkluderande behandling av en muslimsk man vid Kaba. Mannen, med sydafrikanskt utseende, ansåg att Miriam vid tiden för bön befann sig för nära en grupp med män, där han då knuffade bort henne från gruppen. Samtidigt var det en annan man, också med sydafrikanskt utseende, som ställde sig upp mot den andra mannen och försvarade hennes rättighet att befinna sig på den plats hon var.

Han skyddade mig genom att hålla tag i min arm och sa till den andra mannen att han inte ska lägga sina händer på mig. Han pekade mot den andra mannen för att sedan peka upp mot himlen och sa ”Allah Akbar”, vilket betyder att jag har all rätt att få vara här, lika mycket som muslimska män.

Marigona synliggör sina upplevelser och erfarenheter av exkluderande behandling när hon med familj var på semester i Bosnien. Då var det en släkting, specifikt sin pappas kusin, som inte ville hälsa på henne eftersom hon var kvinna.

Han hade börjat odla sånt fundamentalist-skägg och vi har ju hört ganska mycket att IS hade börjat rekrytera personer därifrån och många bosnier har åkt. Det är väldigt mycket hjärntvätter. Och då åkte vi ner till Bosnien och jag hade aldrig träffat denna människan i hela mitt liv, och tänkte då att jag skulle gå fram och hälsa. Alltså den människan tittade inte ens på mig. Det var som om jag inte fanns, som om jag var luft. Då reagerade jag och tänkte ”vad fan är det här!”.

Marigona klargör även att mannens egen familj bestående av fru och två döttrar fick inte komma ut ur deras hus eftersom Marigonas pappa och bror befann sig utanför. Hon motiverar dessa värderingar och detta agerande som en del av fundamentalistiska värderingar inom islam, där hon upplever att dessa människor är så pass ”hjärntvättade” att de tror att det är rätt att behandla en kvinna på det viset och att denna typ av exkluderande behandling är rättfärdigat. Hon menar också på att hon har mött muslimer, både män och kvinnor, som anser att hon inte är en riktigt muslim då hon själv valt att inte bära slöja. Då har hon fått kommentarer att hon syndar och att hon är en dålig muslim.

7.2.3 Okunskap som exkluderar

Marigona hävdar att det finns en begränsad kunskap om islam idag, då hon upplever att samtal om religionen tenderar att lägga fokus på hur islams värderingar inte passar in på dagens samhälle, vilket hon anser inte riktigt är logiskt. Därför anser hon att man borde lägga mer vikt i att förklara samhället som islam grundades i och man inte får en sann bild av islam om man inkluderar kulturella värderingar.

Alltså för i tiden så var förmodligen kvinnor väldigt beroende av mannen och hans beskyddande ställning i samhället och de värderingarna har på sätt och vis kanske överlevt fram tills idag som en del av kulturen. Det är svårt att förändra något som är så fast rotat i kulturen.

Miriam hävdar att muslimska kvinnors rättigheter kom med profeten Muhammed, och att de är tydligt framskrivna i Koranen. Hon hävdar dock att kalifatet började förminska kvinnorna igen efter hans död. Hon anser att exkluderandet och förminskandet av kvinnor inom islam

inte har med religionens ideologi att göra, utan att det handlar om mäns behov av maktutövande och tolkningar för egen vinning.

Koranen är tydlig med kvinnors rättigheter och skyldigheter inom islam. Den vill hjälpa kvinnor. Sen är det män som tolkar den fel.

Även Kajsa betonar vikten av att studera kristendomen och dess ideologi både ur ett historiskt och ett samtida perspektiv, eftersom religionen inte blir skildrad på ett rättfärdigt sätt om man inte ser till det stora sammanhanget. Hon hävdar att det finns en stor problematik kring att slå upp bibeln och tolka den bokstavigt då den är skriven under en annan tid och under andra kulturella principer. Genom att tolka bibeln ur ett samtida sammanhang, upplever hon, har bidragit till flertaliga enastående kvinnliga förkunnare som bidragit med mycket till kristendomen dess olika inriktningar och samfund.

Bibeln skrevs under en tid, med kulturell inflytande, i ett samhälle som såg väldigt olika ut mot det samhället vi lever i idag. Och under den tiden kanske man inte hade de uppfattningarna, men idag vet vi att Gud är en gud som älskar oss för att vi är människor och sen skapade han till man och kvinna, och det ska inte vara en skillnad mellan oss.

7.2.4 Tradition och kultur som exkluderar

Miriam upplever att kvinnor exkluderas och marginaliserat med utgångspunkt i kulturella värderingar och traditioner. Hon berättar om tiden innan hon skulle utföra sin vallfärdsresa, då hon bland annat mötte motstånd från sin mor att åka själv. Miriam uppfattade det att hennes mamma inte ville att hon skulle åka själv för att hon var kvinna, med motiveringen att det inte fanns någon som kunde ta hand om hennes man och son som stannade kvar i Sverige. I Turkiet, innan hon och hennes sällskap flög vidare till Saudi Arabien, träffade hon på personer som ansåg att det är olämpligt för en kvinna att utföra vallfärden själv eftersom dem menade på att islam inte tillåter det.

I Koranen, i den suran som heter Hajj, allah budskap tilltalar inte bara till männen. I suran specificerar han kriterierna för hajj punkt för punkt, för män, kvinnor, barn eller för grupper eller för hela världen. I denna Hajj-sura berättar och talar Allah till alla muslimer, eller rättare sagt alla människor. Allah säger inte män eller kvinnor.

Marigona hävdar att exkludering och marginalisering av muslimska kvinnor sällan är religiöst motiverat, utan är snarare något som är kulturellt rotat och motiverat, och som inom vissa

kulturer är djupt förändrad i samhällsstrukturer. Hon anser att man inte kan säga att kvinnor inte blir förtryckta i islams namn, men om man ser till majoriteten hävdar hon att kvinnor inte är det.

Jag tror att det sällan handlar om religion. Det är kulturellt motiverat, att det handlar ekonomi och samhällsstruktur att göra och det är kulturella faktorer som menar på att muslimska kvinnor är förtryckta

7.2.5 Tolkningar som begränsar kvinnor

Miriam hävdar att den huvudsakliga anledningen till att muslimska kvinnor uppfattas som förtryckta eller inte jämställda muslimska män är på grund av hur män väljer att tolka koranen. Hon hävdar att om man bara studerar en översättning av en enskild översättare får man inte en korrekt eller tillförlitlig bild av islam, då hon anser att det finns män och översättare som tolkar koranen efter sina egna normer och åsikter.

Alla tolkar Koranen utifrån en subjektiv bedömning. En person tolkar stycken och suror på sitt sätt och en annan tolkar samma suror på sitt sätt. Ibland finns det även översättare som säger att dem gör eller översätter för islams skull med de har även egna avsikter också. Detta gör att alla tolkningar inte alltid är helt korrekta.

Marigona anser att män som haft tillgång till att översätta koranen har tolkat och vinklat dess budskap till den grad att de själva ska få ut så mycket bekvämlighet av islam som möjligt. Alla översättare tolkar och översätter koranen olika, och eftersom de har privilegiet att göra detta får dem en betydande roll i vissa muslimska samhällen, vilket tenderar att resultera i att deras tolkning blir norm för samhället. Hon hävdar att dem som läst och tolkat koranen ”rätt” vet om att män och kvinnor är jämlika och jämställda inför Allah, men att det finns dem som vill upprätthålla maktstrukturer som förtrycker kvinnor.

Det är därför jag inte tycker om när folk säger att koranen säger si och så, eftersom många har förvrängt koranens budskap till sina egna agendor. Och då blir det fel. Och det är något som slöjan är ett praktexempel på. Det ska vara självvalt men faktorer kring slöjan tvingar på dig att du ska ha den ändå.

Att man motiverar förtryck motiverat av religion av kvinnor menar Karin handlar om att man hänvisar till en tid och ett samhälle som inte visste bättre. Hon lägger betoning på okunskap,

och anser att vi i vårt samhälle inte kan förstå det samhälle kristendomen som kristendomen grundades i. Hon tror också att det förmodligen har funnits kvinnors som haft en framträdande religiös roll inom kristendomen, som det finns idag, men dåtidens översättare och skriftkunniga har redigerat bort kvinnorna efter hur samhället såg ut, vilket hon upplever kan vara svårt för människor idag att förstå eftersom vårt samhälle idag ser så annorlunda ut i jämförelse med hur samhället sett ut förr.

Men jag tror, eller jag vill tro, att man inte visste bättre bara. Tack och lov så gör vi det idag. Man kan ju konstatera att vi idag har en kvinnlig ärkebiskop, det hade ju inte varit möjligt för 50 år sedan. Så att tiden förändras.

7.2.6 Sammanfattning

Uppfattningar och upplevelser av exkludering och marginalisering hos de intervjuade kvinnorna visar på såväl skillnader som likheter. Institutionell exkludering och marginalisering tycks vara en generationsfråga där de två äldre kvinnorna inte har några negativ erfarenhet utan har snarare goda upplevelser av möten med människor som visar respekt och nyfikenhet kring deras religion. Däremot har de två yngre kvinnorna mindre goda erfarenheter från grund- och gymnasieskolan där bland annat lärare agerat på ett sätt att de känt sig utpekade och kränkta på grund av sin religion. Kvinnornas erfarenheter av exkludering och marginalisering på grund av kön handlar i huvudsak om hur framförallt män agerar och använder religionen mot kvinnor. Att marginalisera och förminska kvinnor med stöd av religionen handlar om både traditionella och kulturella aspekter men också om makt och tolkningsföreträde av den religiösa texten. En av kvinnorna anser till och med att den kulturella dimensionen är starkare och mer motiverande än den religiösa när det gäller att förtrycka kvinnor.

7.3 Uppfattningar om medias betydelse och påverkan

I samtliga intervjuer med vederbörande kvinnor synliggörs deras upplevelser och uppfattningar om mediars betydande roll i hur religion beskrivs och hur religiösa kvinnor porträtteras i nyheter, i tv och på internet.

7.3.1 Uppfattningar om religion i medier

Kajsa anser svenska medier inte alltid porträtterar en fördelaktig bild av religion och religiositet i Sverige. Detta tror hon kan vara en följd av att media idag tenderar att förena

religion med kultur, vilket hon menar inte alltid är fallet. Kajsa upplever att medier tenderar att föra ihop religion med kulturella värderingar, eller grupper med extrema värderingar, som inte alls reflekterar den ideologi som kristendom och islam lär ut.

Jag tror media gör samhället en björntjänst genom att klumpa ihop kristendom med vissa kulturella värderingar och islam med vissa kulturella värderingar. För när man tittar på religion i sig och ser vad deras heliga skrifter säger eller det man faktiskt undervisar i kyrkan eller moskén, stämmer ofta inte alls med den bild som visas i medier.

Karin anser att religion har betydligt mindre utrymme i media idag jämfört med förr, men upplever att när väl medier skriver om religion handlar det om något kontroversiellt och eller att det är något speciellt som händer, exempelvis att Svenska kyrkan medverkar i en Pride Festival eller dylikt.

Om man tar ett kristet exempel med Knutby, det är det extrema som får utrymme i media för egentligen finns det hur mycket kärlek och väl fungerande saker som helst men det är inte intressant så det kommer inte fram i media.

Marigona hävdar att media har en jättestor makt och avgörande roll i hur religion beskrivs. Hon anser att det är medierna som når ut till dem som inte har tillgång till utbildning, vilket gör att nyheterna och det som sägs på tv och det som skrivs på internet blir det som dessa människor anförtror sig på. Trots att hon tror att media vill spegla religion på ett rättfärdigt sätt menar hon samtidigt på att medier ändå vill sälja så mycket som möjligt och det som säljer mest är det som är tabubelagt och som klassas som farligt. Hon menar också på att medier tror att de beskriver eller återberättar med oberoende utgångspunkt, men att exempelvis journalister kan använda ord och begrepp som gör att artikeln kan uppfattas som vinklad.

Orden är ganska färgade, eller vad jag ska säga. Det är som att man säga lukt, det associerar man med något gott medan odör är något som luktar äcklig eller smutsigt. Ett ord eller formulering kan därför få två olika betydelser beroende på vilka synonymer man använder.

Även Miriam anser att medier har en betydande roll i hur religion beskrivs och förmedlas i Sverige. Hon upplever att människor i Sverige idag har en dålig kunskap om religion vilket resulterar i en stor missförståelse bland allmänheten. Hon hävdar att religion tenderar att beskrivas från ett subjektivt perspektiv, och detta gäller även bland journalister och personer

som skriver om religion på internet och att detta resulterar att religioner oftast inte beskrivs på ett rättfärdigt sätt. Hon menar också på att medier idag tenderar att lägga fokus på fenomen som är tagen ur kontext.

Det jag vill säga är att det svenska samhället hänger upp sig på saker som inte riktigt hör till sammanhanget. Istället för att se till helheten fokuserar dem på en sak och sen bara pratar och skriver om just den saken. Exempelvis slöjan. Den har tagit ur sin kontext vilket gjort att man feltolkat dess innebörd och betydelse.

Kajsa hävdar att medier idag snarare väljer att skriva om det som gör bra nyheter än att rapportera och skildra vad kristendomens och islams ideologi står för och som majoriteten av kristna och muslimer står för. Hon upplever att medier tenderar att skriva om religion och enskilda individer på ett ytterst inkluderande men generaliserande sätt. Hon ger exemplet att hon upplever att när man skriver om exempelvis en pastor som gjort något kontroversiellt så blir alla pastorer lika dana och om man skriver om en liten kristen grupp med avvikande värderingar har alla kristna denna typ av värdering.

Jag tror att det enbart handlar om att man vill göra en så häftig jämförelse som möjligt. Och det är ju också dessa grupper eller rörelser som får det stora utrymmet i media och då tänker man att ”ah men det är ju så alla kristna tänker”.

Marigona delar samma uppfattningar som Kajsa och anser att medier tenderar att skriva om det som anses vara mest intressant, vilket resulterar i att man inte ger en rättvis bild av islam och muslimer. Hon hänvisar till orkankatastroferna under hösten 2017 och hur muslimer samlade inte pengar till de länder som drabbades hårdast av orkanerna, något som inte kom att uppmärksammas i varken nationella eller internationella medier.

Exempel i USA när orkanerna kom, så samlade många muslimska länder in pengar och saker till dom drabbade men det uppmärksammades inte utan man fokuserade hellre på Isis här och där och den terrorgruppen där. Och då märker man liksom på sätt och vis vilken bild man vill förmedla om islam. Och det tycker jag är lite surt faktiskt.

Miriam upplever att medier tenderar att ta upp olika ämnen som relaterar till islam och kvinnors rättigheter för att de säljer. Hon upplever exempelvis att medier belyser slöjans omfattande problematik, vilket Miriam anser är fel och att medier gör detta utan att ha underliggande fakta för kunna förklara slöjans funktion. Likt Marigona menar Miriam på att

slöjan inte är en förtryckande symbol, såvida kvinnan själv har gjort valet att bära den. Men hon upplever att allmänheten anser att alla kvinnor som bär slöja är förtryckta, vilket hon tror handlar om okunskap och rädsla.

Det är upp till mig om jag ska täcka mig eller inte och oavsett har folk inget med det att göra. Det är ingen som har tvingat mig till detta. Men folk har förutfattade meningar om slöjan, vilket gör att dem tror att den är påtvingar. Men jag valde själv, och jag var 50 år när jag väl gjorde det valet.

7.3.2 Uppfattningar om hur kristna och muslimska kvinnor spelas i medier

Kajsa upplever att den bild av kristna och muslimska kvinnor som medier beskriver inte är enhetlig med det som religionerna praktiserar. Att medier tenderar att beskriva kristna och muslimska kvinnor som offer och männen som förövare menar hon inte har något mer religion att göra, utan är något som är kulturellt motiverat. Hon tror även att medier tenderar att skildra kristendomen och islam, i förhållande till jämlikhet och jämställdhet, olika.

Jag tror att det är en rätt stor skillnad på de olika religionerna i mellan, hur man porträtterar och hur man framställer kvinnorna i religionerna, där kristenheten kanske oftare framställs i media med en större gemenskap och att det finns en större jämställdhet mellan män och kvinnor i än vad det gör i andra religioner.

Kajsa upplever också att det skrivs betydligt mer i media om islam än om kristendomen och hävdar att media tenderar att inte skriva om vad en muslim tror på utan istället ger extrembilderna av exempelvis IS, hedersrelaterat våld och övriga uttryck av förtryck. Hon hänvisar igen till att medier tenderar att skriva om det extrema eftersom det gör bra mediepublicitet och säljer, och därför blir muslimer och islam mer belysta på grund av det politiska och oroliga klimatet i både mellanöstern och i Sverige.

Där tror jag media har ett stort inflytande där man pratar mycket och skriver om att täckta kvinnor är förtryckta och kanske skriva om de muslimska kvinnor som säger ”Jag är inte alls förtryckt, det här är vad jag vill. Detta är det jag har valt själv.

Karin upplever att de mediekkanaler som finns i Sverige tenderar att enbart rapportera om de fundamentalistiska inslagen av islam och den våldsamma situationen i Syrien etc. vilket resulterar i att invånarna i Sverige inte får en rättvis bild av muslimer, framförallt kvinnor.

Hon tror att det är lätt att få förutfattade meningar om muslimer och i okunskap i ämnet tycka och tänka saker.

Pratar man med olika människor eller lyssnar på inser man att, som precis i många familjer i våran kultur här just nu, så har kvinnan en oerhört stark ställning i de här länderna som bekänner sig till islam fast det vet vi ingenting om för det skildras inte i media.

Likt Kajsa och Karin upplever Marigona också att medier tenderar att skriva mest om muslimska kvinnor än om kristna kvinnor. Detta tror hon främst handlar om hur medier väljer att diskutera muslimska kvinnors rättigheter och skyldigheter gentemot islam samt huruvida kvinnor som bär slöja, eller liknande, är förtryckta eller inte. Marigona upplever inte att slöja är en symbol för förtryck eftersom hon anser att det ska vara ett eget val att bära den eller inte. Hon anser därför att muslimska kvinnor inte är förtryckta om man ser till islams ideologi, men att kulturella värderingar, traditioner och maktstrukturer gör att hon blir det. Hon hävdar att så länge kvinnan har rätt att välja själv är inte slöjan en symbol för förtryck, men när kvinnan inte har den möjligheten blir hon förtryckt.

Jag har sett småtjejer som är typ 5 år och som har slöja på sig. Dom kan inte göra det valet, det är deras familjer som gjort det. Så för vissa är det inte självvalt. Och då är det förtryck.

Miriam hävdar att på grund av dålig kunskap om islam och kvinnors rättigheter inom religionen gör att kvinnor framställs som förtryckta och underordnade i religionen, och att medier tenderar att upprätthålla dessa fördomar och förutfattade meningar om kvinnorna. Hon ger exemplet om när medier skriver om hur en man får ta fyra fruar inom islam, vilket hon anses är absurt och osanningsenligt, då medier inte ger någon bakgrundinformation till detta fenomen som hon även anser handlar mer om kulturella värderingar och traditioner än religiösa.

Under den tid profeten Mohammed levde utspelades många krig, vilket gjorde att många avlidna män efterlämnade sig både fruar och barn. Profeten sa då att man kunde gifta sig med änkor, ta hand om barnen och behandla dem väl. Allah sa då till profeten att männen då kunde ta fyra fruar, men betonade att en fru var mycket bättre än fyra.

7.3.3 Sammanfattning

De intervjuade kvinnornas uppfattning om religion i medier och dess betydelse och påverkan är till stora delar samstämmig. De menar att media oftast inte ger en fördelaktig bild av religion och att religion ofta blandas samman med kultur och kulturella aspekter. Religion får gärna plats och utrymme i media när något spektakulärt hänt eller om religionen manifesterar i exempelvis oväntade sammanhang men att de sanna ideologierna sällan speglas. Kvinnorna anser även att media har en tendens att generalisera på ett onyanserat sätt, något som kan ge felaktiga bilder av religionen. Men media har också makt och det finns uppfattningar om att de inte alltid är objektiva utan snarare väljer att publicera innehåll som ”säljer”. Det innebär också att det som skrivs och publiceras kan bli onyanserade sanningar som kan tolkas och missförstås och som inte ger en rättvis bild av religionen. Samtliga kvinnor upplever att det skrivs och publiceras mer om muslimska kvinnor än om kristna kvinnor i Sverige. Den offentliga debatten i bland annat media om exempelvis slöjans vara eller icke vara och om hedersrelaterat våld har stärkt och gett en osann bild av den muslimska kvinnan som förtryckt, utan val och möjligheter. Detta är något som kvinnorna i denna studie starkt vänder sig emot.

8 Diskussion

Inledningsvis presenterades frågan om huruvida kvinnan är religionens bästa vän medan religionen är kvinnans värsta fiende, en frågeformulering som jag upprepade gånger stött på i både litteratur och utbildning.⁵⁹ Denna frågeformulering lade även grund för två av uppsatsens forskningsfrågor; vilka uppfattningar ger kristna och muslimska kvinnor uttryck för om sin religiositet i förhållande till sitt kön och religion samt vilka likheter och skillnader kan skönjas i kvinnornas uppfattningar om/av exkluderande och marginaliserande behandling med anledning av sitt kön och religion.

Studiens avslutande avsnitt inleds med en resultatsdiskussion där jag besvarar studiens forskningsfrågor samt analyserar studiens empiriska material med stöd av valda teorier, sekulariseringsteori och intersektionalitet. Därefter genomförs en metoddiskussion där jag diskuterar och reflekterar över vald metod i förhållande till syfte och frågeställningar. Avslutningsvis kommer en ämnesdidaktisk reflektion genomföras samt förslag om vidare forskning att ges.

⁵⁹ Gilhus & Mikaelsson 2003: 220.

8.1 Resultatsdiskussion

Baserat på det empiriska materialet delar samtliga informanter uppfattningen att religionen har en stor betydelse för dem, då religion ger mening och innehåll samt ett stöd i existentiella frågor. Samtidigt som de upplever att religionen mist sin betydelse i samhället anser de även religionen har en viktig plats hos individen då de upplever människor tenderar att vända sig till religionen vid högtidliga riter och ceremonier samt att det inte är någon människa som går igenom livet utan att tro på någonting.

Om man ser till den första frågeställningen, vilka uppfattningar ger kvinnorna uttryck för om sitt kön i förhållande till sin religion, upplever samtliga kvinnor att deras kön inte är ett hinder för deras religionsutövande. Samtliga kvinnor pekar på att deras religions ideologi inte gör skillnad mellan män och kvinnor och att alla är jämlika och jämställda inför gud.

Uppfattningar om att det finns skillnader i kvinnor och mäns egenskaper och färdigheter anser kvinnorna inte är något negativt eller element för över- och underordning, utan att dessa olika egenskaper ska användas för att komplettera varandra. Man kan dock konstatera att kvinnorna upplever att det finns grupperingar och kulturer som tolkar och gör värderingen att kvinnan är underordnad männen, vilka dem anser inte är baserade religiösa värderingar utan kulturella och socialt konstruerade värderingar. Kvinnorna delar också uppfattningen om att svenska medier inte ger en fördelaktig och rättfärdig bild av religion i Sverige, vilket påverkar hur man ser på religion och religiös identitet, då medier tendera att blanda ihop religiösa aspekter med kulturella. Informanterna hävdar att de upplever att medier tenderar att generalisera religion på ett onyanserat sätt vilket resulterar i att det ger en felaktig bild av både kristendom och islam. Samtliga kvinnor upplever också att det skrivs mer om muslimska kvinnor i Sverige än om kristna kvinnor, där slöjan som förtryckande symbol huvudsakligen är i fokus, något som alla kvinnor anser är ett felaktigt påstående.

Gällande den andra frågeställningen om det finns likheter och skillnader i kvinnornas uppfattning och upplevelser av exkluderande och marginaliserande behandling kan man konstatera att det i vissa avseenden har handlat om en generationsfråga då de yngre kvinnorna har mer erfarenheter av det än de äldre kvinnorna, speciellt gällande huruvida kvinnorna upplevt exkluderande och marginaliserande behandling av samhällsinstitutioner. Det empiriska materialet visar att medan de yngre kvinnorna upplever att de har blivit illa bemötta och exkluderade och marginaliserade i grund- och gymnasieskolan av religions- och naturkunskapslärare, anser de äldre kvinnorna att de inte har några negativa erfarenheter av

exkluderande och marginaliserande behandling av samhällsinstitutioner. De anser snarare att de har blivit positivt bemötta med både nyfikenhet och respekt. Det finns även stora likheter i vilka upplevelser kvinnorna har av religiöst motiverad exkludering och marginalisering, där samtliga delar uppfattningen att det är framförallt män som använder religionen mot kvinnor. Samtliga kvinnor delar också uppfattningen om att förminskandet av kvinnor generellt handlar om traditionella och kulturella aspekter, men också om mäns behov av maktutövande och tolkningsföreträde av religionernas kanoniska texter tenderar att upprätthålla en maktstruktur av under- och överordning av kvinnor och män inom religionerna.

Man kan konstatera att de största skillnaderna i svaren har ett samband mellan vilken ålder kvinnorna har och vilken religion dem har, där de yngre kvinnorna upplever att de blivit utsatta för exkluderande och marginaliserande behandling både av agenter inom samhällsinstitutioner och inom den religiösa grupp dem tillhör och att de äldre kvinnorna endast upplever att de blivit exkluderade och marginaliserade inom sin religion. Man kan också konstatera att de muslimska kvinnorna tenderar att få erfara exkluderande och marginaliserade behandling, både inom sin religion men också av andra, vilket även de kristna kvinnorna instämmer om.

Nedan kommer jag att applicera valda teorier på resultatet för att föra en vidare analys av det empiriska materialet. Genom att använda sekularisering som teori möjliggörs en fördjupad förståelse för kvinnornas egna perspektiv på religion och religionens roll i det sekulariserade Sverige. Det går också att föra en diskussion kring varför kvinnorna upplever att religion har en marginell betydelse för samhället. Genom att applicera en intersektionell teori möjliggörs olika tillvägagångssätt för att skilda informanternas uppfattningar om hur religiös identitet och tro påverkas av eventuella konstruerade maktordningar. Genom att använda Appelros intersektionella analys av formell religion möjliggörs sätt att synliggöra informanternas eventuella upplevelser och uppfattningar om kristendomens och islams särställning i Sverige, samt om det finns uppfattningar om någon av dessa religioner anses vara över- eller underordnad den andra. Med hjälp av Appelros teori om religiös proximitet möjliggörs förhoppningsvis även fördjupad förståelse varför religiösa institutionernas maktordningar begränsar kvinnor.

8.1.1 Sekulariseringsanalys

Utifrån resultatet kan man diskutera om Sverige är ett så sekulariserat som somliga verkar tro. Det som man kan konstatera är att resultatet visar tydligt på att samtliga informanter anser att religion är något ytterst viktigt för människan, men att religion inte längre fyller samma funktion för samhället som helhet längre än vad det gjorde förr. Även om vissa av informanterna hävdar att religion inte är viktig för människor i Sverige längre, finns det de som anser att alla människor tror på något, bara att alla har olika uttryckssätt för vad man tror på. Påståendet ”Jag tror inte på gud, men jag tror på något” anser kvinnorna styrker deras egna uppfattningar. ”Tror du att det finns en gud?” menar Thurffjell är en ytterst komplex fråga eftersom begreppen *tro*, *finns* och *gud* möjliggör individuella tolkningar. *Tro* kan exempelvis tolkas som något som stämmer överens med naturvetenskap eller som en om något som i att sätta sin tilltro till något, *finns* kan tolkas som ett fysiskt objekt eller som en känsla eller berättelse och *gud* kan tolkas som en personlig skapargud eller ett annat namn för kärlek.⁶⁰ Denna diskussion kan ange varför majoriteten av människor i Sverige säger att dem inte tror på någon gud och varför Sverige betraktas som ett av världens mest sekulära länder, då alla tolkar ovan nämnda begrepp olika och att det svenska samhället idag inte har någon institutionaliserad religion kan styra vad människor ska tro på och gud ska tolkas.⁶¹

Informanternas upplevelser om att människor i Sverige har en mer positiv syn på kristendomen än islam överensstämmer med Thurffjells teori om organiserad religion i Sverige, med hänvisning till den finländska sociologen Susan Sundback, som menar att svenskars ”lojalitet” till Svenska kyrkan kan förstås som ett uttryck för en nationell identitet. Svenska kyrkan, som tidigare varit statskyrka, har präglat Sveriges historia, kultur, traditioner och högtider, och därav upplevs inte kristendomen längre som en troshandling utan som ett fundament för Sverige.⁶² Följande går att förbinda med informanternas uppfattningar om hur religion och religiös identitet speglas i medier, där islam får ett större utrymme i medier eftersom de upplever att islam är mer främmande för människor i Sverige än vad kristendomen är. Även om sekulariseringen bidragit till att marginalisera religion i det offentliga rummet, upplever kvinnorna att medier tenderar att skriva om islam då religion kan ses som främmande. Jag tror att denna ”nationella identitet” och uppfattningen om islam som främmande kommer att försvagas över tid och eventuellt raderas helt. Dels tror jag att

⁶⁰ Thurffjell 2015: 24.

⁶¹ Furuseth & Repstad 2003: 129.

⁶² Thurffjell 2015: 21, Kittelmann Flensner 2017: 25.

muslimska traditioner och seder kommer att inkluderas mer, och slutligen även blir ”svenska” traditioner också eftersom Sverige inte längre är ett heterogent samhälle utan ett mångkulturellt och homogent samhälle och att fler muslimer bosätter sig här, antingen frivilligt eller på grund av flykt från väpnade konflikter. Sedan kan man diskutera informanternas uppfattningar om medias orättvisa porträttering av religiösa kvinnor i medier. Samtliga informanter hävdar att medier tenderar att skriva om religion på ett orättfärdigt sätt eftersom dem upplever att medier tar upp ämnen ur sitt sammanhang för att skapa ”bra” nyheter. Likt informanternas egna uppfattningar kan man fråga sig om rapportering av religion alltid handlar om något dåligt för att det är mer intressant att skriva om, eller om det handlar om att religion representerar värderingar som inte representerar det sekulära landet.

Informanternas uppfattningar om att sekulära svenskar anser att religiösa värderingar och normer som föråldrade och inte har en plats i det moderna samhället går att knyta till Thurfjells sekulariseringsteori om att människor i Sverige har ett sekulärt-rationellt förhållningssätt, det vill säga att man betonar individens rätt att definiera och utforma sitt egna liv och värderingar utan att anpassa sig till absoluta värden och regler som religion tenderar att ge uttryck för.⁶³ Detta går även att sammanföra med de yngre kvinnornas uppfattningar om att det finns dem som uppfattar dem som ointelligenta och osjälvständiga för att dem är religiösa och tror på en gud. I en studie om vilka attityder svenska gymnasieelever har om religion och religionsämnet konstaterar författaren Karin Kittlemann Flensner att individualism var ett centralt värde i samtliga observerade klassrum. Där förknippades religion och religiös identitet med att man blint och oreflekterat följer religionens kollektiva och irrationella regler, som eleverna betonade som ologiskt och svårförenligt med individualism.⁶⁴ Att religiösa kvinnor, och män, uppfattas som osjälvständiga och ointelligenta anser jag är ett onekligen ologiskt påstående och visar på hur mycket religionsundervisning faktiskt behövs. Denna syn på religion och religiositet bekräftar kvinnornas upplevelser att människor tenderar att dra alla religioner och religiösa individer över en kam.

⁶³ Thurfjell 2015: 27.

⁶⁴ Kittlemann Flensner 2015: 286.

8.1.2 Intersektionell analys

Andreas Häger och Mia Lövheim argumenterar båda för att religion är en glömd kategori inom kulturstudier trots att sociologer konstaterat att religion som institution varit en av de viktigaste socialiserande och kontrollerande aktörerna när det gäller kulturella uttryck.⁶⁵ Därför har jag valt att använda mig av Appelros teori då den inkluderar religion som bidragande aktör i kulturellt- och socialt konstruerade maktordningar.

Baserat på studiens resultat kan man konstatera att samtliga kvinnor har någon gång upplevt exkluderande och marginaliserande behandling inom den religiösa grupp de tillhör. Främst har det handlat om mäns motsättningar att vederbörande kvinnor studerar, tolkar och praktiserar sin religion. Detta överensstämmer med Appelros teori om religiös proximitet, där hon hävdar att män nekar kvinnor plats i religionen uteslutande för deras egenskap som kvinna. Den grundläggande orsaken till detta är att män anses vara mer privilegierade och stå närmare gud än kvinnor, vilket kan kopplas till en intersektionell analys där kön grundar sig på en historisk och hierarkisk struktur där män utgör den privilegierade kategorin.⁶⁶ Om man ser till informanternas uppfattningar om exkluderande och marginaliserande behandling går det att konstatera att samtliga kvinnor delar uppfattningen om att det inte religionen som exkluderar eller marginaliserar kvinnor, utan att det är kulturella och socialt konstruerade värderingar som exkluderar. Genom att män med makt och tolkningsföreträde tolkar kanoniska texter för egen vinning menar kvinnorna på att det är den största anledningen till att kvinnor exkluderas ”av” religion. I en intersektionell analys blir det därför viktigt att betona att ”religiöst” förtryck av kvinnor upprätthålls och normaliseras eftersom det är männen som konstruerar och upprätthåller kulturella och sociala normer för att utesluta kvinnor.⁶⁷

Informanternas uppfattning om att män och kvinnor skapades jämlika men med olika egenskaper kan möjligtvis ge utrymme för tolkning beroende på vilken religion man tillhör eller inom vilken samhällskontext man befinner sig. Antingen kan man tolka kvinnors och mäns olikheter som egenskaper som kompletterar varandra eller om man ser till en intersektionell analys kan påståendet tolkas som en religiöst betingad maktordning. Exempelvis, med hänvisningar till aposteln Paulus brev i Nya testamentet, kan man tolka att män är en avbild av gud och att kvinnan då är en avbild av mannen. Detta bibelstycke

⁶⁵ Häger & Lövheim 2007: 275–276.

⁶⁶ Appelros 2005: 73, de los Reyes & Mulinari 2014: 49.

⁶⁷ de los Reyes 2005: 233.

möjliggör tolkningsutrymme att betrakta mannen som den överordnade och kvinnan till den underordnade, då mannen skapades först och att gud sedan skapade kvinnan som en avspegling. Samma gäller Islams skapelseberättelse där det finns översättare som tolkat koranen som att Allah skapade Adam först för att sedan skapa Eva, och därför är muslimska män överordnade muslimska kvinnor. För att hänvisa till Appelros teori om religiös proximitet, det vill säga ”närhet” till gud, kan tolkas att män har en högre religiös proximitet än kvinnor, och därför en högre auktoritet och tillgång till makt än kvinnor som underordnad grupp.⁶⁸

Det är värt att belysa kvinnornas uppfattning om att religiös exkluderande och marginaliserande behandling av kvinnor är kopplat till fundamentalism och religiöst extremistiska värderingar. Baserat på informanternas egna uppfattningar och upplevelser kan man fastslå att exkludering av kvinnor inte hör till en majoritet, utan snarare till en minoritet, men att det alltid kommer finnas människor som anser att kvinnan inte är jämlik eller jämställd männen i religiösa kontexter. Detta belyser Appelros i sin teori, där religiös fundamentalism bestämmer könens religiösa proximitet och därmed också vem som kan uppnå högsta andliga auktoritet. Definitionen av vad som är manligt respektive kvinnligt konstitueras av den religiösa ideologin, vilket innebär att kvinnor missgynnas och män gynnas i religiösa fundamentalistiska kontexter eftersom män är dem som har högst religiös proximitet och får ett större tolkningsföreträde och makt. Detta tenderar att resultera att det är männen som upprätthåller genusordningen och maktordningen inom religionen.⁶⁹

Då en intersektionell analys även inkluderar ras/etnicitet, bland annat, kan man diskutera informanternas uppfattningar om varandras religioner. Det som tydligt framkommer i resultatet är kvinnornas uppfattning om att medier tenderar att skriva mer om islam och muslimska kvinnor än om kristendomen och kristna kvinnor. Det som även framkommer i resultatet är att samtliga kvinnor upplever att islam tenderar att porträtteras mer orättfärdigt än kristendom. Baserat på Appelros intersektionella analys på religion, och hur formell religionstillhörighet kan kopplas ihop klass och etnicitet samspekar med religion som en faktor för multikulturella maktordningar, och att denna maktordning möjligtvis skulle innebära att kristendomen är överordnad islam i Sverige.⁷⁰ Baserat på detta kan man göra

⁶⁸ Appelros 2005: 76.

⁶⁹ Appelros 2005: 77.

⁷⁰ Appelros 2005: 72.

tolkningen att det finns en vi-och-dem känsla både mellan kristendom och islam, men också ur ett icke-religiöst perspektiv, där muslimer exkluderas och marginaliseras eftersom dem befinner sig i ett land där kristendomen länge haft en stor prägel på samhället. Detta går även att sammanlänka med Thurfjells sekulariseringsteori om att människor tenderar att se kristendomen som en del av den nationella identiteten.⁷¹

8.2 Metoddiskussion

Studiens valda metod har varit den mest fördelaktiga då informanterna har haft ett fritt utrymme att besvara frågorna utifrån sina egna uppfattningar och upplevelser. Att intervjua två kvinnor i två olika åldersspann från respektive religion bidragit till olika tolkningar och uppfattningar av ämnet samt gett utrymme för ett fördjupat analysmaterial. I efterhand tror jag att studien hade blivit ännu bättre om man hade intervjuat fler kvinnor, förslagsvis två personer i 20-årsåldern eller yngre, för att få en bredare förståelse och mer rättfärdig bild av vilka upplevelser och uppfattningar kvinnor har om ämnet, då empirin visar tydligt att informanternas svar skiljer sig tydligt mellan åldrarna. Att då inkludera ett yngre perspektiv hade möjligtvis gett kompletterande eller helt andra tankar och åsikter som kunnat förändra studiens resultat.

Några långtgående slutsatser kan inte dras av denna undersökning då den endast berörde kvinnor inom islam och kristendomen, samt studien enbart grundar sig i fyra kvinnors upplevelser och uppfattningar om religiös identitet, exkluderande och marginaliserande behandling etc. Det går dock att konstatera, baserat på informanternas svar, att den bild som religionsvetenskaplig forskning ger av kvinnlig religiositet inte stämmer in på alla.

Genom att genomföra semistrukturerade intervjuer och kodning av det empiriska materialet har jag funnit svar på två av mina frågeställningar. Vad gäller den första frågeställningen pekar empirin på att det finns skillnader i hur kvinnorna uppfattar sitt kön och sin religiösa identitet i förhållande till sin religion. Dock går det även att finna många likheter mellan informanterna, oberoende religion eller ålder. Detta gäller även den andra frågeställningen om vilka skillnader och likheter informanterna har av exkluderande och marginaliserande behandling och bemötande.

⁷¹ Thurfjell 2015: 21.

8.3 Ämnesdidaktisk reflektion

Återkommande i studies resultat är uppfattningen om att det finns en bristande kunskap om både kristendom och islam, vilket kvinnorna upplever har bidragit till fördomar och stereotypa porträtteringar av vad det innebär att vara religiös. I Kittelmann Flensners studie påvisar resultatet att elever har olika framtoning om kristendom och islam. Även om kristendomen, i en sekulär diskurs, framstod som irrationell och problematisk som vilken annan världsreligion uppfattades religionen mer västerländsk, rationell och förnuftig när den vägdes mot islam. Eleverna hade uppfattningen om att islam inbegrep på alla livets områden medan kristendomen kunde begränsas till en privat del av livet. Islam och muslimer användes ofta i termer av ”dom” och som synonym till någon osvenskt. Trots att lärare betonade att islam betyder fred och frid, kunde inte relatera detta till den bild som medier förmedlar.⁷² Kittelmann Flensner hävdar att en av lärarens största utmaningar i religionskunskapsundervisningen är att försöka hantera och motverka denna stereotypifiering av ”vi” och ”dem” för att uppnå religionsämnets mål en ökad förståelse för religion och religiösa individer.⁷³

Som blivande lärare i religionskunskap tror jag det är viktigt att lägga stor vikt i undervisningen på religionernas ideologi och praktik samt att inkludera olika genusperspektiv på religion för att förhoppningsvis motverka uppkomsten av fördomar bland elever. Jag tror det är viktigt att i religionsundervisningen studera olika genusteoretiska perspektiv på religion för att öka elevernas förståelse för kvinnors perspektiv inom religioner samt belysa hur kvinnor påverkas av religiösa maktstrukturer och hur dessa maktstrukturer påverkas av sociala och kulturella värderingar. Förutom att möjligtvis lägga ner mer tid på att undervisa elever i hur kvinnor och män framställs i religionernas kanoniska texter, och hur kulturella och sociala värderingar och normer inverkar religioner, tror jag det är viktigt att även belysa hur religion porträtteras i medier och inkludera ett källkritiskt perspektiv.⁷⁴

Undervisning i religionskunskap i gymnasieskolan har flera syften, bland annat att ge eleverna möjlighet att analysera människors religiösa värderingar och trosföreställningar i syfte att utveckla en respekt och förståelse för olika sätt att tänka och leva samt ge eleverna möjlighet att analysera och värdera hur religion kan förhålla sig till kön, ras/ethnicitet,

⁷² Kittelmann Flensner 2015: 294-295.

⁷³ Kittelmann Flensner 2015: 296.

⁷⁴ Skolverket 2011: 1.

sexualitet och socioekonomisk bakgrund.⁷⁵ Denna studies empiriska material kan bidra till att uppfylla dessa mål. Genom att visa på hur människor själva upplever och tolkar sin egen religion och religiösa identitet kan eleverna få en ökad förståelse och respekt för människor med annan livsåskådning än sin egna. Dessutom, genom att belysa kvinnornas egna upplevelser och uppfattningar av exkluderande och marginaliserande behandling, ges eleverna möjlighet att analysera och kritiskt granska hur religion som institution tenderar att förhålla sig till maktstrukturer av kön, ras/etnicitet, sexualitet och socioekonomisk bakgrund. Undervisning i religionskunskap ska även ge eleverna möjlighet att kritiskt tänkande.⁷⁶ Då informanternas uppfattningar av mediernas stundtals orättfärdiga bild av religion och religiösa kvinnor, kan detta bidra till att eleverna börjar tolka mediernas porträttering av religion och religiösa kvinnor mer kritiskt.

8.4 Vidare forskning

För att få fram ett större och tydligare resultat av min forskning hade undersökningen kunnat innefattat fler informanter från fler religioner och religiösa minoritetsgrupper. Vid en större studie hade forskningen kunnat syfta till att undersöka religiösa kvinnors uppfattningar kring sin religion i relation till exkluderande och marginaliserande behandling och sedan jämföra dessa uppfattningar med religionens kanoniska texter. Vid en större studie hade kvinnor från alla världsreligioner samt medlemmar i religiösa minoritetsgrupper möjligtvis kunnat inkluderas för att få en större helhetsbild av kvinnors egna uppfattningar kring religiositet i dagens Sverige.

⁷⁵ Skolverket 2011: 1.

⁷⁶ Skolverket 2011: 1.

Litteraturförteckning

Appelros, E. (2005) ”Intersektionalitet och religion”. *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*. Vol 2-3.05. (s. 69-80)

Bryman, A. (2016) *Samhällsvetenskapliga metoder*. (2:a uppl) Stockholm: Liber

Carrol, M. (1996) “Androcentric Bias in the Sociology of Religion”. *Oxford Press; Sociology of Religion*. Vol 57, no 3. (s. 225-239)

Dalen, M. (2015). *Intervju som metod*. (2:a uppl.) Malmö: Studentlitteratur

Dobbelaere, K. (2002) *Secularization: An Analysis at Three Levels*. Bryssel

Dobbelaere, K. (2007) “Testing Secularization Theory in Comparative Perspective”. *Nordic Journal of Religion and Society* Vol 20, no 2. (s. 137-147) Tillgänglig på internet: https://www.idunn.no/file/ci/66930320/Testing_Secularization_Theory_In_Comparative_Perspective.pdf (Hämtad: 2018-01-02)

Eriksson-Zetterquist, U. & Styhre, A. (2006) *Organisering och intersektionalitet*. Stockholm: Liber

Furuseth, I. & Repstad, P. (2003) *Religionssociologi – En introduktion*. Stockholm: Liber

Geels, A. & Wikström, O. (2012) *Den religiösa människan – En introduktion till religionspsykologin*. (3:e uppl.) Stockholm: Natur och kultur.

Gilhus, I. & Mikaelsson, L. (2003) *Nya perspektiv på religion*. Stockholm: Natur och kultur.

Gross, M. (2004) ”Where Have We Been? Where Do We Need to Go?: Women’s Studies and Gender in Religion and Feminist Theology”, i King, U. & Beattie, T. (red) *Gender, Religion and Diversity*. London (s. 17-27)

Gustavsson, C. (2015) ”Unga människor och meningsskapande i en föränderlig social och kulturell kontext”, i Thalén, P & Carlsson, D (red) *Det postsekulära klassrummet – mot ett vidgat religionskunskapsbegrepp*. Karlstad: Universitetsbiblioteket (s. 17–39)

Hagevi, M. (2009) ”Efter sekulariseringen: förändrade religiösa värden mellan generationer”. *Socialvetenskaplig Tidskrift* 3-4. (s. 279-299) Tillgänglig på internet: <http://svt.forsa.nu/Documents/Forsa/Documents/Socialvetenskaplig%20tidskrift/Artiklar/2009/efter%20sekulariseringen-förändrade%20religiösa%20värden%20mellan%20generationer%20av%20Magnus%20Hagevi.pdf> (Hämtad: 2017-12-05)

Holmqvist Lidh, C. (2016) *Representera och bli representerad - Elever med religiös positionering talar om skolans religionskunskapsundervisning*. Karlstad: Universitetstryckeriet. Tillgänglig på internet: <http://kau.diva-portal.org/smash/get/diva2:1038308/FULLTEXT01.pdf> (Hämtad: 2017-12-05)

Häger, A. & Lövheim, M (2007) ”Religion som glömd kategori i kulturstudier” i Axelsson, B. & Fornäs, J. (red) *Kulturstudier i Sverige*. Lund: Studentlitteratur (s. 273-290)

Jones, H. (2011) *Perceptions of a Deity and Corresponding Religious Group as Affected by Descriptions of Gender and Personal Characteristics*. Illinois. Tillgänglig på internet: https://digitalcommons.iwu.edu/psych_honproj/149/ (Hämtad: 2017-12-02)

King, A. (2009) ”Islam, Women and Violence.” *Feminist Theology*. Vol 17(3). Tillgänglig på internet: <http://journals.sagepub.com.ezproxy.bib.hh.se/doi/pdf/10.1177/0966735009102361>. (Hämtad: 2018-01-08) (s. 292-328)

Kittlemann Flensner, K. (2015) *Religious Education in Contemporary Pluralistic Sweden*. Göteborg: Göteborgs Universitet.

Kittlemann Flensner, K. (2017) *Jag är neutral*. Tillgänglig på internet: <https://timbro.se/integration/jag-ar-neutral/> (Hämtad: 2018-01-02)

Larsson, S. (2011) *Kvalitativ analys – Exemplet fenomenografi*. Tillgänglig på internet: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:253401/FULLTEXT01.pdf> (Hämtad: 2017-11-10)

Lövheim, M. (2013) ”Gender – A blind spot in media, religion and culture?” i Lövheim, M. (red) *Media, Religion and Gender*. New York: Taylor and Francis Group. (s. 1-14)

Lövheim, M. (2013) “Media and religion through the lens of feminist and gender theory” i Lövheim, M. (red) *Media, Religion and Gender*. New York: Taylor and Francis Group. (s. 15-34)

Marton, F. & Booth, S. (2000) *Om lärande*. Lund: Studentlitteratur

de los Reyes, P. (2005) ”Intersektionalitet, makt och strukturell diskriminering” i Kamali, M. & de los Reyes, P. (red) *Bortom vi och dom – Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. Stockholm: Statens offentliga utredningar SOU 2005:41 (s. 233-255)

Skolverket (2011) Kursplan – Religionskunskap för gymnasieskolan. Tillgänglig på internet: <https://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/grundskoleutbildning/grundskola/religionskunskap> (Hämtad 2018-01-07)

Sky, J. (2009) *Genus och religion*. Stockholm: Natur och kultur.

Stuart, A. (2010) *Freedom of Religion and Gender Equality: Inclusive or Exclusive?* (s. 429-459) Tillgänglig på internet: <https://academic.oup.com/hrlr/article-abstract/10/3/429/637226> (Hämtad: 2017-12-10)

Thurfjell, D. (2015) *Det gudlösa folket: De postkristna svenskarna och religionen*. Stockholm: Molin & Sorgerfrei

Trost, J. (2010) *Kvalitativa intervjuer*. (4:e uppl.) Lund: Studentlitteratur

Bilaga 1

Intervju – Examensarbete i religionsvetenskap

Information till informanter

Syfte och genomförande

Undersökningen görs som en del av ett examensarbete i Religionsvetenskap vid Högskolan i Halmstad.

Syftet med denna intervju är att undersöka hur religiösa kvinnor uppfattar sin ställning inom den religiösa gruppen och i samhället samt om dessa någon gång har blivit eller känt sig exkluderade/diskriminerade av den religiösa gruppen eller av samhället på grund av deras kön och tro. Undersökningen syftar också till att ta reda på hur religiösa kvinnor uppfattar andra kvinnors, med annan gudstro, ställning inom sin religion och i det svenska samhället.

Intervjun kommer att spelas in och det du säger under intervjun kommer att transkriberas, det vill säga överföras från tal till skrift. Du kommer sedan att få ta del av transkriptionen för att vid behov kunna göra rättelser eller ändringar om så önskas.

Samtycke och möjlighet till avbrytande av intervju

Genom muntligt samtycke ger du ditt tillåtande till att genomföra intervjun samt intervjuens syfte, vilket även ger dig rätten till att avbryta intervjun när som helst.

Konfidentialitet

Som deltagare i intervjun kommer du vara anonym. Den färdiga transkriptionen och presentationen av materialet i uppsatsen kommer inte att innehålla namn eller annan identitetsinformation förutom de ämnen vi samtalar om.

Intervjufrågor

Översikt:

- Berätta kort om dig själv. (Ålder, uppväxt, vilken religion du känner tillhörighet till osv)
- Vad betyder det för dig att vara religiös?
- Vad betyder det för dig att vara religiös och kvinna?

Institutionell exkludering/marginalisering:

- Hur tror du allmänheten (exempelvis skola, sjukvård) uppfattar religion och religiositeten i Sverige?
- Tror du religion är viktigt i Sverige?
- Vilken roll tror du svensk media har i speglandet av religion och religiositet i Sverige?
- Hur tror du att allmänheten uppfattar dig som religiös person?
- Anser du att du någon gång blivit särbehandlad eller annorlunda bemött på grund av din religiösa tro av exempelvis svensk sjukvård och skola i vårt samhälle?

Genus- och könsexkludering/-marginalisering:

- Tror du allmänheten uppfattar den religiösa individen olika beroende på vilket kön man har?
- Som kvinna, anser du att du någon gång blivit särbehandlad eller annorlunda bemött av den religiösa grupp du tillhör?
- Finns det någon skillnad mellan kvinnor och män inom din religion?
- Vilken roll tror du svensk media har när det kommer till att beskriva den religiösa kvinnan?

Uppfattningar kring andra religioner:

- Har svenskar olika uppfattningar om en religiös person beroende på vilken religion man tillhör? (rädda)
- Tror du svenskar har olika uppfattningar om religiösa kvinnor beroende på vilken religion de tillhör?
- Vilka religiösa kvinnor tror du utsätt för mest särbehandling av allmänheten (skola, sjukvård, politik) eller diskrimineringar på grund av sin religion?

Bilaga 2

Kodning av intervjuer

Först markerades ord, begrepp och formuleringar (se nedan). Baserat på dessa formulerades teman. Steg två utfördes genom att söka likheter och skillnader i informanternas svar, både inom samma religion och mellan religionerna.

Uppfattningar om religion och religiös identitet i Sverige.	Uppfattningar och upplevelser av exkludering och marginalisering.	Uppfattningar om medias betydelse och påverkan.
<ul style="list-style-type: none">- Sekularisering- Föråldrade värderingar- ”Inte religiös, men...”	<ul style="list-style-type: none">- Okunskap- Fördomar- Kulturella värderingar- Fundamentalism	<ul style="list-style-type: none">- Subjektiv bedömning- ”Dåligt” är bra nyheter- Ej helhetsbild

Amanda Ahl

Besöksadress: Kristian IV:s väg 3
Postadress: Box 823, 301 18 Halmstad
Telefon: 035-16 71 00
E-mail: registrator@hh.se
www.hh.se